

Kasvunpakosta kestävään talouteen

RAPORTTISARJA NRO: 123

JULKAISIJA

Kepa ry

JULKAISTU

Syyskuu 2015

ISBN (NID)

978-952-200-235-8

ISBN (PDF)

978-952-200-236-5

ISSN

1236-4797

KIRJOITTAJAT

Outi Hakkarainen

Eva Nilsson

SEKÄ

Nnimmo Bassey (sivu 1)

Linda Lönnqvist (sivut 19–20)

Mário Machimbene (sivu 17)

Lotta Majjala (sivut 19–20)

Jukka Peltokoski (sivut 25–26)

Daniel Ribeiro (sivu 11)

Nattawat Theeralerttham (sivut 14, 20–21)

Tero Toivanen (sivut 25–26)

Niklas Toivakainen (sivut 25–26)

José Valdivia (sivu 25)

Ruby van der Wekken (sivut 25–26)

LAYOUT

Nicola Lönnberg

TOIMITTANEET

Anna-Stiina Lundqvist

Heta Muurinen

KEPA RY

Elimäenkatu 25–27

00260 Helsinki, Finland

+358 9 584 233

info@kepa.fi

kepa.fi

Kepan toimintaa tuetaan ulkoministeriön kehitysyhteistyövaroista.

Alkusanat: Ekologista taloutta **1**

Hyvinvointi talouden ytimeen **1**

Kasvunpakosta vapautuminen **2**

Mikä degrowth?

Uudet taloudet **4**

Mikä vivir bien?

Miten mitata hyvinvointia? **6**

Mikä onnellisuustalous?

Vihreä talous **8**

Mosambikilainen näkökulma vihreään talouteen

Tavoitteena fossiilisista polttoaineista vapaa maailma **12**

Kohti elinvoimaista paikallista energiaa Thaimaassa

Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää kaivannaistoimintaa? **15**

Mikä post-extractivism?

Kansalaisyhteiskunta vaatii läpinäkyvyyttä Mosambikin kaivannaisteollisuuteen

Ruokaturva ei vaadi ihmetekoja **18**

Kaupunkiviljelyä Dar es Salaamissa

Thaimaalaista kohtuutaloutta

Kestävää ja luovaa paikallistaloutta **22**

Mikä commons?

Mikä solidaarisuustalous?

Nicaragualaista solidaarisuustaloutta

Stadin yhteisvaluutta

Kohti kestävää talouspolitiikkaa **27**

Lähteet **28**

Alkusanat: Ekologista taloutta

IHMISEN KEHITYS POHJAUTUU yhä enenevässä määrin luonnon antimien hyödyntämiseen. Tällainen suhde Äiti Maahan nähdään välttämättömänä modernille elämälle. ”Edistys” on kuitenkin tarkoittanut esimerkiksi kalakantojen, puhtaan veden, metsien ja viljelyskelpoisen maan loppuunkäyttöä. Mikäli ihmiskunnan kulutustavat jatkuvat entisellään, yksi maapallo ei riitä.

Kasvunpakosta kestävään talouteen on rohkea puheenvuoro kyltymättömän luonnonvarojen käytön vaikutuksista. Vallitseva talousajattelu edistää muun muassa vastuutonta kaivannaistoimintaa. Tätä menoa nykyisetkin kestävyuden vaatimukset tulevat osoittautumaan kestävämmiksi.

Samalla kun tuhoamme planeettaamme, yritämme todistella itsellemme kaiken olevan hyvin. Bruttokansantuotetta (bkt) käytetään edelleen pääasiallisena hyvinvoinnin mittarina, vaikka sen on osoitettu olevan keino hallita ja alistaa kansoja. Lorenzo Fioramonti on kuvannut termiä osuvasti bruttokansanongelmaksi (Gross Domestic Problem).¹

Voimistuva vastaliike painottaa kokonaisvaltaista näkemystä elämästä ja elinehdoista. Kuten tämäkin julkaisu

¹ Fioramonti (2013)

kertoo, kriittisen ajattelun herättelystä vastaavat etenkin ne, joihin ihmiskunnan massiivinen halu käyttää uusiutumattomia luonnonvaroja suoraan vaikuttaa. Kriittisiin ääniin kuuluvat ne moninaiset näkökulmat, joita Latinalaisessa Amerikassa yleisesti kutsutaan termillä ”buen vivir”, Afrikassa ”ubuntu” ja Euroopassa ”degrowth”. Aasialaisia vastineita ovat esimerkiksi ”radikaali ekologinen demokratia” Intiassa ja ”ekologinen sivilisaatio” Kiinassa.

Aikamme hälyttävien ongelmien ilmastonmuutos vaatii nopeaa siirtymistä uusiutuviin energiamuotoihin. Ilmasto-oikeudenmukaisuutta ajavat ryhmät ovat syystä vaatineet järjestelmänmuutosta. Tarvittava muutos vaatii mittavaa ja yhteiskunnan perusteita mullistavaa toimintaa, joka vaikuttaa yhtä lailla henkilökohtaisiin kuin yhteisiin arvoihin ja näkemyksiin toivottavasta tulevaisuudesta. Maailma tarvitsee kipeästi järjestelmiä, joissa ekologia ja talous eivät asetu vastakkain.

Tämä julkaisu on osaltaan hyvä panos sen kriittisen massan synnyttämiseksi, jota kansallisella ja kansainvälisellä tasolla tehtävää järjestelmämuutosta varten tarvitsemme.

Nnimmo Bassey

Health of Mother Earth Foundation, Nigeria

Hyvinvointi talouden ytimeen

Tämä raportti kannustaa suomalaisia osallistumaan kestävä talouden talkoisiin - ja päättäjiä haastamaan itsensä.

ELÄMME IHMISKUNNAN TULEVAISUUDEN kannalta ratkaisevia aikoja. Tehtävät päätökset ja toimenpiteet vaikuttavat seuraavien sukupolvien elinmahdollisuuksiin. Tavoitteita riittää: Ilmaston lämpeneminen on pysäytettävä. Luonnonvarojen käyttö on rajattava ympäristön kantokyvyn mukaiseksi. Energiankulutusta on hillittävä ja fossiiliset polttoaineet korvattava uusiutuvalla energialla. Lisääntyvä eriarvoisuus on käännettävä laskuun ja niin valtioiden kuin kansainvälisen yhteisönkin demokratiaa on vahvistettava.

Kansainvälisen yhteisön tulee turvata inhimillinen toimeentulo kaikille ihmisille ja tunnistaa, että rikkaimmat rasittavat maapallon kantokykyä muita enemmän. Ihmisten ympäristölle aiheuttamien haittojen on todettu lisääntyvän tulojen ja omaisuuden kasvun myötä, mutta hyvinvoinnin vain tiettyyn tulotasoon asti. Tämän jälkeen hyvinvointi ei enää näytä lisääntyvän. Näin myös Suomessa.

Muutosten tarve tiedostetaan, mutta näkemykset niiden laajuudesta ja parhaista keinoista vaihtelevat. Osaltaan ihmiskunnan ongelmia aiheuttaneella taloudella on merkit-

tävä rooli niiden ratkaisemisessa. Taloutta ei voi eristää muusta yhteiskunnasta erilliseksi toiminnoksi.

Tarvitaan osallistavia yhteiskuntia, joissa päättäjät ja kansalaiset tekevät yhdessä pitkäjänteisiä kestävä taloutta edistäviä päätöksiä. Taloudesta tulee tehdä oikeudenmukaista ja ekologista, kilpailusta yhteistyötä ja kasvunpakosta kohtuutta. Kasvunpakon käsite kattaa talouskasvun lisäksi myös muut kyseenalaistettavat pakot, kuten pääoman tuotantopakon ja kulutuksen lisäämispakon.

Päättäjät toki tietävät, että luonnonvarat ovat rajallisia ja että eriarvoisuus lisääntyy. Poliittinen tahto ei kuitenkaan ole riittänyt kääntämään suuntaa kohti aidosti tasa-arvoista ja ekologista kestävä taloutta. Suomenkin on mahdollista toimia kansallisesti ja kansainvälisesti huomattavasti nykyistä enemmän.

Raportti kutsuu kansalaisia, päättäjiä ja virkamiehiä osallistumaan kestävä talouden talkoisiin. Talous on meidän kaikkien yhteinen asia, ja siitä on voitava keskustella ilman talousteoreettista koulutusta tai matemaattisten talousmallien hallintaa.

NEVILLE MARS

Kasvunpakosta vapautuminen

Usko talouskasvun voimaan on vahva, vaikka bruttokansantuotteen (bkt) myönnetään yhä useammin olevan huono hyvinvoinnin mittari. Kasvukritiikki on kuitenkin voimistumassa. Sen uusin muoto on degrowth-liike.

TALOUSKASVU NÄHDÄÄN USEIN tavoiteltavana yhteiskuntien kaikilla sektoreilla. Kasvulla uskotaan vähennettävän työttömyyttä ja köyhyyttä, parannettavan elämänlaatua ja ympäristönsuojelun resursseja, kavennettavan tuloeroja, taitettavan talouskriisejä tai luotavan edellytyksiä julkisen talouden kestävyydelle. Suomenkin talouspoliittinen retoriikka, poliittisen kirjon laidasta laitaan, pohjaa talouskasvun ideologiaan.

Kasvukritiikki on kuitenkin voimistunut. Lukuisat kansalaisyhteiskunnan toimijat, politiikan tutkijat ja taloustieteilijät ovat jo 1970-luvulta asti suhtautuneet kriittisesti kasvun paradigmaan etenkin sen haitallisten ympäristövaikutusten vuoksi. Professori Peter A. Victor on kehittänyt makrotaloudellisen simulaation, jossa pyritään osoittamaan, että oikeilla politiikkatoimilla bkt:n pienentyminen voi tapahtua Kanadassa hallitusti niin, että työllisyys säilyy kohtuullisena, köyhyys pienenee ja hiilidioksidipäästöt kääntyvät laskuun.²

Kiistely kasvusta tai laskusta ei kuitenkaan ole ongelman ydin, sillä kumpikaan ei itsearchoisesti tuota enemmän hyvinvointia kuin toinen tai kerro tulonjaosta tai yhteiskunnallisista valtasuhteista. Lisäksi erilaiset tekniset mallit, joihin esimerkiksi nykyiset pitkän aikavälin kestävyysvajeen ennusteet pohjautuvat, antavat todellisuudessa vain heikkoja suuntaviivoja. Talous perustuu niin moniin seikkoihin, ettei sen tarkka ennustaminen ole mahdollista.³

Talouskasvun tai -laskun voisikin jättää pelkäksi tilastolliseksi työkaluksi⁴. On tarkasteltava ennen kaikkea, millaista hyvinvointia taloudella saadaan aikaan, millaisin keinoin se tuotetaan ja miten oikeudenmukaisesti sen tuotot jaetaan.

Degrowthissakin on monia erilaisia suuntauksia, eivätkä talouslaskun tavoite tai bkt -pohdinnat ole niissä aina keskeisiä. Kyse on ennemmin kokonaisvaltaisesta pyrkimyksestä kohti yhteiskuntaa, jossa on luovuttu kasvunpakosta ja keskitytty tavoittelemaan ekologista kestävyyttä ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta.

Degrowth-liike on ravistellut globaalista oikeudenmukaisuudesta ja vastuusta käytävää keskustelua vaatimalla rikkaita luopumaan talouskasvusta, jotta köyhien tulot voisivat kasvaa. Köyhien hyvinvointiin kasvulla voi olla myönteistä vaikutusta, mutta siihen ei tule pyrkiä saastuttavaa hiiltä tai öljyä tuottamalla tai muita luonnonvaroja kestävästi hyödyntämällä. Rikkaiden maiden olisi suunnattava yhteiskuntapolitiikkansa talouskasvun tavoittelun sijaan kohti kestäviä taloudellisia, sosiaalisia ja ekologisia tavoitteita.

Uusklassista ja keynesiläistä talouskasvua

Poliittisen talouskeskustelun taustalta löytyy lukuisia teorioita ja koulukuntia. Ne yleistetään usein uusklassiseksi ja keynesiläiseksi pääsuuntauksiksi. Molemmissa uskotaan talouskasvuun. Erot liittyvät etenkin keinoihin elvyttää taloutta ja valtion talouspoliittiseen rooliin.

Yksinkertaistetusti uusklassinen taloustiede kannattaa menokuria eli julkisen kulutuksen tiukentamista ja julkisen sektorin rajattua roolia talouden ohjauksessa ja investoinneissa. Keynesiläisyys puolestaan kannattaa velkarahalla elvytystä, valtion aktiivista talouspoliittista roolia ja merkittäviä julkisia investointeja. Se pyrkii pitämään kulutus- ja investointikysynnän riittävällä tasolla ”kasvun hyvän kehän” ja tuotantokapasiteetin täysimääräisen hyödyntämisen saavuttamiseksi.

Degrowth-ajattelijat haastavat pääasiassa molemmat suuntauksat, mutta jotkut hyväksyivät vuoden 2008 finanssikriisin jälkeiset väliaikaiset keynesiläiset toimenpiteet niiltä osin, kuin panostukset kanavoitiin kansalaisten hyvinvointiin ja vihreän energian tuotantoon työttömyyden kasvun ehkäisemiseksi ja vihreän elpymisen edistämiseksi. Todellisen degrowth-yhteiskunnan saavuttamiseksi on kuitenkin päästävä Keynesin tuolle puolen. Ranskalainen Serge Latouche ja brittiläinen Tim Jackson peräänkuuluttavat täysin erilaisella logiikalla toimivaa taloutta, koska nykyjärjestelmää muokkaamalla päästään vain kosmeettisiin muutoksiin⁵.

Ajattelutapaa on kritisoitu esimerkiksi siitä, ettei se ole onnistunut esittämään uskottavia keinoja toteuttaa degrowthin tai työllisyyden takaavaa vakaata taloutta ilman kokonaiskysyntää stimuloivaa politiikkaa⁶. Kriittistä keskustelua talouspolitiikan suunnasta joka tapauksessa tarvitaan. Kenelläkään ei ole vielä käsitystä siitä, miltä hiili-intensiteettään 130 kertaa nykyistä alempi talousjärjestelmä näyttää.⁷ Sitä kohti tulee kuitenkin askel askeleelta pyrkiä.

Talouskasvu ja luonnonvarat

Talouskasvun ja luonnonvarojen kulutuksen välinen suhde on keskustelun keskeisiä kiistoja. Kasvun kannattajat uskovat talouskasvun mahdollisuuteen samalla kun sen ympäristöhaittaa pienennetään. Tämä irtikytkentä saataisiin aikaan ekotehokkuudella, kuten tuotteiden ja palvelujen energia-intensiteetin parantamisella ja immateriaalisen toiminnan kuten palvelujen kasvulla. Irtikytkentä voi olla suhteellista tai ehdotonta eli päästöt ja ympäristöhaitat kasvavat hitaammin kuin bkt tai ne vähenevät absoluuttisesti.⁸

Degrowth-keskustelijat kyseenalaistavat oletuksen talouskasvun ja ympäristönsuojelun yhdistämisestä. Tehokkuuden kasvu ei ole kompensoinut edes väestön kasvua, vaurauden kasvusta puhumattakaan. Tuotannon hiili-intensiteetti on vähentynyt vuosittain 0,7 prosentilla vuodesta 1990, väestö kasvanut keskimäärin 1,3 prosenttia ja bkt asukasta kohden 1,4 prosenttia.⁹ Lisäksi länsimaiden tuotannon suhteellinen irtikytkentä on kyseenalaista, sillä likainen työ voidaan ulkoistaa Kiinaan ja muihin teollistuviin maihin¹⁰.

Irtikytkennän keskeinen este on niin sanottu rebound-

ilmiö: Kansantalouksien resurssien entistä tehokkaampi käyttö ei näy kulutuksen vähenemisenä, jolloin esimerkiksi ekotehokkuudella saavutettu hinnanalennus kasvat-
taa kysyntää. Tehokkaamman höyrykoneen keksiminen johti aikanaan hiilen käytön kasvuun.

Mikä degrowth?

DEGROWTH on sekä käsite että yhteiskunnallinen liike, jota suomeksi kutsutaan esimerkiksi kohtuutaloudeksi, kasvun purkamiseksi tai talouslaskuksi. Degrowthin alkuperä on ekologisessa taloustieteessä, sosiaalisessa ekologiassa ja ympäristöaktivismissa.¹¹

Degrowth on lähtenyt liikkeelle Ranskasta, missä décroissance-käsite lanseerattiin jo 1979. La Décroissance-lehti ja Entropia-tiedejulkaisu ylläpitävät vilkasta keskustelua aiheesta, puolue le Parti pour la Décroissance tuo vaihtoehdon myös vaaleihin. Lisäksi Institut d'Etudes Economiques et Sociales pour la Décroissance Soutenable tuottaa kasvukriittistä tietoa.¹²

Suomessa ympäristöaktivistit ja tutkijat käynnistivät keskustelun vuonna 2010 ja perustivat verkostomaisesti toimivan degrowth-liikkeen ja -blogin¹³. Helsingissä järjestetty konferenssi ”Kasvu murroksessa” sekä Marko Ulvilan ja Jarna Pasasen Vihreä uusjako -teos olivat keskeisessä asemassa paikallisen liikkeen synnyssä¹⁴.

Degrowthin taustalla on 1970-luvulla alkanut keskustelu kasvun rajoista. Nykyinen degrowth-liike pyrkii terävöittämään ja osin laajentamaan keskustelua kohdistamalla kritiikkinsä länsimaisia yhteiskuntia ohjaavaan kasvu- ja kulutuspakoon ja purkamalla käsityksen kasvun ja hyvinvoinnin yhteydestä¹⁵. Degrowth-keskustelussa on painotettu myös esimerkiksi talouskasvun luonnollisuuden politisoimista, muutoshaluista kansalaisuutta konsumerismin sijasta ja halua saavuttaa enemmän vähemmällä.¹⁶

Liikkeessä ei yksioikoisesti tavoitella bkt:n supistamista, vaikka degrowth sanana tällaista viestiikin. Sen osalta kyse on ennemmin huomion herättämisestä. Suuntauksen ytimessä on luonnonvarojen käytön vähentäminen, josta oletettavasti aiheutuu myös talouslasku.

Degrowth-ajattelussa on eri suuntauksia. Eroja löytyy esimerkiksi siinä, keskitytäänkö kulutuksen vähentämiseen, työajan lyhentämiseen vai radikaaliin yhteiskunnalliseen muutokseen¹⁷. Suomalaisessa julkisessa keskustelussa degrowth on valitettavan usein epäpoliittisoitu ja rajattu yksilökeskeiseksi leppoistamiseksi.¹⁸

2 Victor (2008), Victor (2012)

3 Ks. esim. Patomäki (2014)

4 Ks. esim. Eskelinen ja Sorsa (2011), Eskelinen (2012)

5 Ks. esim. Jackson (2009), Latouche (2009), Schmelzer ja Passadakis (2011), Martínez-Allier (2009)

6 Alaja (2011), Korkman (2012)

7 Alaja (2011), Jackson (2009)

8 Ks. esim. (UNEP 2011a), Schmelzer ja Passadakis (2011)

9 Jackson (2009)

10 Turunen ja Ulvila (2010)

11 Ks. esim. Turunen ja Ulvila (2010), Martínez Allier et al. (2010)

12 Alaja (2011)

13 www.degrowth.fi

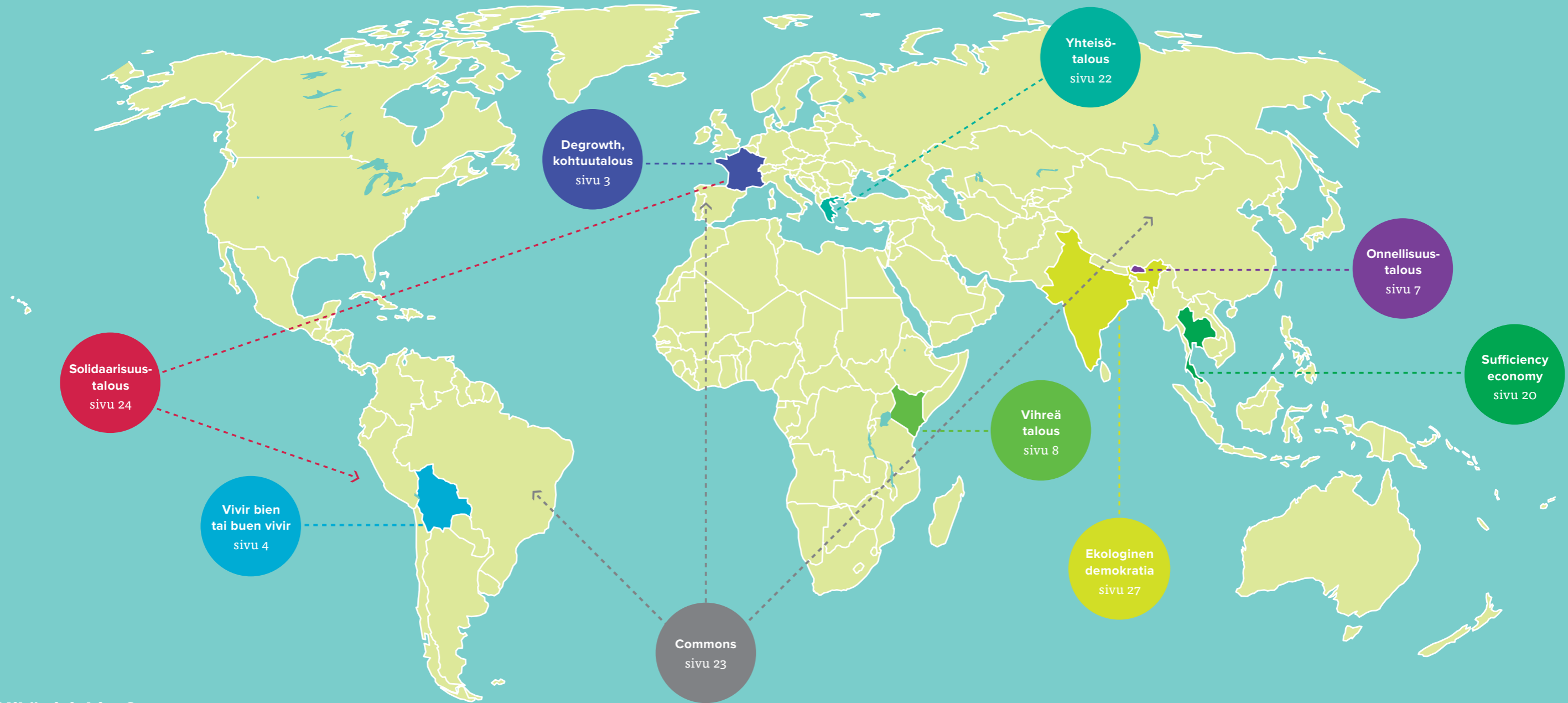
14 Ulvila ja Pasanen (2010)

15 Joutsenvirta et al. (2011)

16 Bergh van den (2010)

17 Bergh van den (2011)

18 Ks. esim. Korkman (2012)

Mikä vivir bien?

Hyvän elämän käsite näkee yhteiskunnan ja luonnon kiinteässä vuorovaikutuksessa paikallisesti ja globaalisti. Buen vivirin myötävaikutuksella syntynyt politiikkalinjojen radikaali muutos on kansainvälisestikin uusi asia.

Hyvän elämän (vivir bien tai buen vivir) ideologia kumpuaa Andien alueen alkuperäiskansojen kulttuurisista käytännöistä ja maailmankuvista yhdistyneenä poliittisiin vaatimuksiin maa- oikeuksista, itsehallinnosta ja luonnonvarojen hallinnasta.¹⁹ Tavoiteltavaan hyvään elämään kuuluu materiaalisen perustan lisäksi henkinen, yksilön lisäksi yhteisön ja luonnon hyvinvointi. Yhteiskunta ja luonto nähdään kiinteässä vuorovaikutuksessa paikalliselta globaalille tasolle.²⁰

Tämän päivän maailmassa vivir bien tarkoittaa muun muassa solidaarisen talousjärjestelmän tavoittelua. Se suhtautuu kriittisesti bruttokansantuotteeseen hyvinvoinnin mittarina, talouskasvun itseisarvoiseen tavoitteluun ja lineaariseen historia-

käsitykseen, jonka mukaan köyhien maiden tulee kulkea teollisuusmaiden viitoittamia tuotannon ja kulutuksen polkuja.²¹

Alueen maiden kolonisaation jälkeiseen yhteiskuntajärjestykseen hyvän elämän tavoitteet asettuivat vuosituhaten vaihteen jälkeen. Kasvavaan eriarvoisuuteen väsyneet alkuperäiskansat, pienviljelijät ja muut marginalisoidut ryhmät vaativat vinoutuneiden valtasuhteiden ja eliittiä suosivan talouspolitiikan oikaisemista.

Muutos on ollut huomattava etenkin Boliviassa, missä alkuperäiskansoilla on oletettavasti nyt enemmän poliittista vaikutusvaltaa kuin koskaan aikaisemmin²². Alkuperäiskansaan kuuluvasta Evo Moralesista tuli Bolivian presidentti tammikuussa 2006, lokakuussa 2014 hänet valittiin kolmannelle kaudelle.

Maan uusi perustuslaki hyväksyttiin kansanäänestyksellä vuonna 2009. Sen laatiminen ei ollut helppo prosessi, sillä oppositiolla ja MAS-valtapuolueen (Movimiento al Socialismo) ryhmittymillä oli erilaisia näkemyksiä monikansaisesta Boli-

viasta ja perustuslain sisällöstä. Lopputuloksena on kuitenkin alkuperäiskansojen asemaa edistävä laki, jota on politiikkalinjauksilla täydennetty.²³

Myös Ecuadorin vuonna 2008 hyväksytty uusi perustuslaki pohjaa hyvän elämän periaatteisiin. Buen vivir on kirjattu lain kärkeen. Tästä johdetaan monia muita oikeuksia, kuten oikeus ravintoon, terveelliseen ympäristöön, veteen, koulutukseen, asuntoon ja terveydenhuoltoon. Ecuadorin perustuslaki tunnistaa myös luonnon oikeudet - luontoa halutaan suojella sen itsensä, ei pelkästään ihmisten hyvinvoinnin vuoksi. Tällaista oikeutta ei Bolivian perustuslaissa ole. Lisäksi se linjaa joidenkin mielestä hyvän elämän ideologian vastaisesti luonnonvarojen teollisen hyödyntämisen valtion prioriteetiksi (ks. sivu 16. Mikä post-extractivism?).²⁴

Muutos on väistämättä hidaskin, kun kolonialistisesta historiasta juontuvia hierarkkisia valtiotakenteita ja käytäntöjä dekolonisoidaan eli poistetaan etnisin perustein määrittyviä

eriarvoisuuksia. Tällainen politiikkalinjojen radikaali muutos on kansainvälisestikin uusi asia. Paljon on kuitenkin jo saatu aikaan. Bolivia on esimerkiksi katkaissut riippuvuussuhteensa Maailmanpankkiin ja Kansainväliseen valuuttarahastoon, ohjannut luonnonvarateollisuuden tuottoja valtion kassaan, kerännyt huomattavan valuuttavarannon ja käynnistänyt sosiaalisia uudistusohjelmia.²⁵ Kaiken kaikkiaan Bolivia etsii vielä suuntaansa valtion vahvistamisen, pienten kansojen moninaisuuden kunnioittamisen ja kansainvälisten toimijoiden vaikutusten ristiaallokossa.²⁶ Luonnollisesti myös poliittiset suhdanteet vaikuttavat muutokseen, ja esimerkiksi Ecuadorissa uudistettua perustuslakia ei ole juurikaan käytännössä edistetty.

Buen vivir -käsitettä käytetään jo eri puolilla maailmaa, myös Suomessa²⁷. Käsitteen olemukseen kuuluu muuntuvuus – se rakentuu omanlaisekseen erilaisissa konteksteissa. Andien alkuperäiskansojen kielissä on kussakin oma, osin toisistaan poikkeava hyvän elämän käsite.

19 Ranta (2013)
20 Gudynas (2013)

21 Ks. esim. Acosta (2010), Acosta (2013), Farah H. ja Vasapollo (2011), Gudynas (2013)
22 Ranta (2013)

23 Ranta (2013)
24 Gudynas (2011)

25 Ranta (2011), Ranta (2013)
26 Ks. esim. Acosta (2013), Ranta (2014)
27 www.siemennpuu.org/fi/theme/buen-vivir

ADAM BRILL / FLICKR

NAGARJUN KANDUKURU / FLICKR

Miten mitata hyvinvointia?

Ihmisten onnellisuus ei lisääny talouskasvun mukana. Hyvinvoinnin mittaamiseen tarvitaan uusia mittareita.

YLEISESTI TIEDETÄÄN, että 1950-luvulla kehitetty bruttokansantuote mittaa talouskasvua eikä ihmisten hyvinvointia ja ettei se huomioi taloudellisen toiminnan ympäristölle aiheuttamaa haittaa. Silti se on saavuttanut valtioiden välisessä "hyvinvoinnin" ja "edistyksen" vertailussa monopoliaseman. Se on pääasiallinen mittari myös useimpien maiden sisäpolitiikassa ohjaten niiden talouspolitiikkaa ja budjetti päätöksiä.

Bkt:ta on siis alettu käyttää arvioimaan asiaa, mihin sitä ei alkuaan ole kehitetty. Talous- ja yhteiskuntajärjestelmiä ohjaavat signaalit, jotka eivät ole kansalaisten hyvinvoinnin kannalta oleellisia. Seurantaväline on alkanut ohjata politiikkaa.

Hyvinvointia laajemmin huomioivia mittareita alettiin kehittää 1970-luvulla. Vuosituhannen vaihteessa lähti liikkeelle kehittämisen toinen aalto²⁸. Taustalla on kasvava tietoisuus siitä, että ihmisten hyvinvointi ei lisääny talouskasvun mukana ja bkt:n rinnalle tarvitaan uusia mittareita. Kulutuksen kasvu ei tutkimusten mukaan nosta koettua hyvinvointia enää tietyn raja-arvon jälkeen.²⁹ Suomessaakin hyvinvointi on laskenut 1990-luvun alusta lähtien bkt:n noususta huolimatta. Silti uusia mittareita ei ole huomioitu päätöksenteossa.

Organisaatiot kuten OECD, YK, Euroopan komissio, poliittiset tahot, yliopistot ja tutkimuslaitokset kehittälevät

omia mittareitaan. Myös kansainvälisiä hyvinvointivertailuja tehdään yhä enemmän. Mittarit voi luokitella bruttokansantuota korjaaviin ja ei-rahamääräisiin. Ensimmäiset muokkaavat bruttokansantuota tai kansakunnan yksityisiä kulutusmenoja sellaisiksi, että niissä huomioitaisiin kaikki hyvinvointia lisäävä ja vähentävä toiminta. Toisessa ryhmässä hyvinvointi suhteutetaan yleensä johonkin asetettuun tavoitetasoon, jonka vaihteluväli voi esimerkiksi olla 0–1 tai 0–100. Tällaiset indeksit voivat sisältää lukuisia eri indikaattoreita ja muuttujia, useaan sataan asti.³⁰

Ensimmäisen ryhmän indikaattoreista keskeisimmäksi on noussut aidon kehityksen indeksi GPI (Genuine Progress Indicator)³¹. Sitä voidaan käyttää erityisesti pidemmän aikavälin kehitystrendien kuvaamiseen. Se kuvaa ympäristötekijöitä monipuolisesti ja kattaa melko hyvin myös yhteiskunnalliset tekijät. GPI:ssa ei ole mukana ihmisten omaa kokemusta hyvinvoinnista, vaan se kuvaa yhteiskunnan onnelliselle elämälle tarjoamia edellytyksiä.³²

Toisen ryhmän tunnetuin mittari on YK:n kehitysohjelman UNDP:n inhimillisen kehityksen indeksi HDI (Human Development Index)³³. Indeksillä on tarkoitus tarjota yksinkertaista ja täsmällistä tietoa yhteiskuntien hyvinvoinnista

30 Hoffrén (2011)

31 genuineprogress.net

32 Hoffrén (2011)

33 <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>

ja kehityksen tasosta sekä mahdollisuus tuoda koulutus ja terveys kansainvälisen vertailun ytimeen.

Samaan ryhmään kuuluu ympäristöä painottava New Economics Foundationin (NEF) onnellisen maapallon indeksi HPI (Happy Planet Index). Vuodesta 2006 julkistettu HPI mittaa kunkin maan tehokkuutta muuttaa maapallon rajalliset resurssit kansalaistensa hyvinvoinniksi. Sen kolme elementtiä ovat kyselylomakkeilla selvitetty tyytyväisyys elämään, eliniän odote ja ekologinen jalanjälki. Uusimman, vuonna 2012 julkaistun vertailun kärkimaat ovat Costa Rica, Dominikaaninen tasavalta ja Jamaika. Suomi on vasta sijalla 70 johtuen maan ylisuuresta ekologisesta jalanjäljestä.³⁴

Eriarvoisuus heikentää hyvinvointia. Sitä mitataan etenkin gini- ja palma-kertoimilla. Gini kertoo, kuinka suuri osa tuloista tulisi jakaa uudelleen, jotta kaikki saisivat saman osuuden. Palma-kerroin vertaa rikkaimman kymmenen prosentin tuloja köyhimpään 40 prosenttiin. Lisäksi eriarvoisuutta on alettu huomioida hyvinvoinnin mittareissa. Vuoden 2012 tuloksissa NEF ilmoittaa tavallisen HPI-listan lisäksi myös eriarvoisuusindikaattorilla painotetun listauksen.

Kohti hyvinvointitaloutta

Hyvät mittarit ovat tärkeitä politiikan suunnittelun välineitä. Kehitystä on vaikea ohjata haluttuun suuntaan, jos soivia arviointi- ja seurantavälineitä ei ole käytettävissä. Euroopan komission entinen puheenjohtaja Manuel Barroso on todennut, ettemme voi mitata tulevaisuuden haasteita menneen maailman työkaluilla³⁵. Tässä olisi Suomellakin paljon parannettavaa. On jo aika ennakoita poliittisten ohjelmien vaikutuksia myös muilla kuin bruttokansantuotteen perustuvilla arviointimenetelmillä.

Kaiken taloudellisen päätöksenteon tavoitteena tulee olla tilanne, jossa päätöksestä hyötyvät niin ihmiset kuin luonto. Tällaiseen suuntaan kulkeminen vaatii koko taloustieteellisen ajattelumme ja etenkin sen arviointi- ja seurantavälineiden perusteellista uudistamista.³⁶ Suomessa aiheesta käytävää keskustelua edistää esimerkiksi sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö SOSTE. Se otti perustamisvaiheessaan vuonna 2012 käyttöön hyvinvointitalouden käsitteen ja julkaisi aiheesta kirjan vuonna 2014³⁷.

YK:n kestävän kehityksen tavoitteista sopiminen on tarjonnut kansainväliselle yhteisölle ainutlaatuisen mahdollisuuden määritellä kestävän hyvinvoinnin mittaamiseen soveltuvia mittareita. YK:n yleiskokouksen on syyskuussa 2015 määrää hyväksyä näiden universaalien tavoitteiden loppuasiakirja. Alatavoitteiden tunnuslukuja yöstetään maaliskuuhun 2016 asti.³⁸

34 <http://www.happyplanetindex.org/>

35 Hoffrén ja Tulokas (2008)

36 Hoffrén (2011)

37 Särkelä et al. (2014)

38 Ks. Costanza et al. (2013), Nissinen (2015)

Mikä onnellisuustalous?

ONNELLISUUSTALouden ERI MUOTOJEN yhteisinä mittajina on määritellä ihmisten onnellisuus ja yleinen hyvinvointi talouden tavoitteiden ytimeen sekä nähdä hyvinvoiva ympäristö ihmisen onnellisuuden tärkeänä perustana.

Tunnetuin onnellisuustalouden esimerkki lienee Bhutanin 1970-luvulta asti jatkunut pyrkimys rakentaa yhteiskuntaansa painottamalla henkistä ja kulttuurista hyvinvointia. Maa haastoi bkt-mittarin kapea-alaisuuden kehittämällä bruttokansannonnellisuuden mittarin GNH:n (Gross National Happiness), joka sisältää aineksia buddhalaisesta uskonnosta ja maan kansanperinteestä. Vuonna 2008 bruttokansannonnellisuustavoite ja sitä mittaava GNH-indikaattori kirjattiin maan perustuslakiin. Käytännössä Bhutanilla on kuitenkin vielä paljon parannettavaa, jotta onnellisuuden tavoite toteutuisi kaikkien kansalaisten arjessa. Maata on kritisoitu etenkin nepalilaistaustaisten bhutanilaisten ihmisoikeusloukkauksista.

Kestävän kehityksen tavoitteita työstävälle kansainväliselle yhteisölle Bhutan on tuottanut uutta kehitysparadigmaa (New Development Paradigm) esittelevän raportin. Sen johtavana periaatteena on yhteiskunnallinen onnellisuus. Kokonaisvaltaisella kehitysjätkellä on tarkoitus muuttaa ihmiskunnan luontosuhdetta, uudistaa taloutta, muuttaa ajatuksiamme suhteessa ruokaan ja terveyteen sekä edistää toisista huolehtimista ja yhteistyötä.³⁹

Kansainvälinen yhteisö Local Futures - International Society for Ecology and Culture toimii puolestaan kulttuurisen ja biologisen monimuotoisuuden elvyttämiseksi ja paikallisyhteisöjen ja talouksien vahvistamiseksi kaikkialla maailmassa. Sen taustalla on yli kolme vuosikymmentä yhteistyötä Pohjois-Intiassa sijaisevan Ladakhin eli niin sanotun Pikku-Tiibetin paikallisyhteisöjen kanssa. Yhteisö on tuottanut paljon huomiota saaneen dokumenttielokuvan The Economics of Happiness. Se on järjestänyt vuodesta 2012 alkaen vuosittain kansainvälisen onnellisuustalouden konferenssin.⁴⁰

39 NDP Steering Committee and Secretariat (2013)

40 www.localfutures.org, ks. myös Nordberg-Hodge (1991)

Suomen tulee:

- ▶ ennakoita lainsäädännön ja talousarvioesitysten vaikutuksia yhteiskuntaan useilla arviointimenetelmillä, myös bkt:lle vaihtoehtoisilla mittareilla.
- ▶ tehdä mittareiden valinta ja niiden käyttö julkiseksi.
- ▶ ajaa hyvinvointia, ympäristökestävyyttä ja eriarvoisuutta mittaavien indikaattorien kehittämistä ja käyttöönottoa Euroopan unionissa, kansainvälisessä yhteistyössä ja kehityspolitiikassa.

ABBIE TRAYLER-SMITH / PANOS PICTURES / DEPARTMENT FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT

KIRSI CHAVDA / KEPA

KIRSI CHAVDA / KEPA

Vihreä talous

Vihreän talouden malli pyrkii ratkaisemaan niin ekologiset kuin taloudellisetkin ongelmat tehokkuudella ja teknologialla. Kriitikoiden mukaan ratkaisut eivät riitä.

YK:N YMPÄRISTÖOHJELMA UNEP lanseerasi vihreän talouden käsitteen vuonna 2008. Mallin on tarkoitus edistää inhimillistä hyvinvointia ja sosiaalista tasa-arvoa sekä vähentää ympäristöriskejä. Tavoitteena on matalahiilinen ja resurssitehokas sekä sosiaalisesti osallistava talous.⁴¹

Vihreä talous on herättänyt monia tulkintoja. Siihen lisätään etuliitteitä, kuten osallistava ja työllistävä vihreä talous, joka on esimerkiksi Suomen kehityspoliittisen ohjelman yksi painotus⁴². Kansalaisyhteiskunnan aktiivit ja tutkijat määrittelevät hekin ihannevisioitaan vihreästä taloudesta⁴³.

Vihreän talouden taustalla on ekologisen modernisaation ajatus. Siinä ympäristökysymykset ratkaistaan nykyelämän ja talousjärjestelmän kurssia merkittävästi muuttamalla, tehokkuutta lisäämällä. Ympäristö- ja ilmasto-ongelmat ratkaistaan talouskasvuun perustuvassa markkinataloudessa, kestävyys taataan tehokkailla instituutioilla ja vihreällä teknologialla.

Luonto rahaksi

Vihreää taloutta kritisoidaan liiasta kasvuorientoituneisuudesta ja riittämättömästä pyrkimyksestä sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. UNEP on esittänyt luonnonresurssien ja ympäristöhaittojen irtikytkennän toisistaan tarjoavan edellytyksiä kestäväälle talousmallille. Samalla se tunnustaa, ettei absoluuttisen irtikytkennän toteuttamisessa olla vielä onnistuttu (ks. sivu 3).

Luonnon rahallinen arvottaminen jakaa näkemyksiä. UNEP esittää sen olevan keino suojella luontoa. Erilaisia laskentamekanismeja kehitetään määrittämään ympäristöpalveluille eli ekosysteemien ihmisille tarjoamille hyödyille markkinoilla mitattava arvo. Metsille se voidaan laskea puutavaran markkinahinnalla tai hiilensitomiskyvyllä. Biodiversiteettipankeilla voidaan korvata katoavaa biodiversiteettiä. Esimerkiksi infrastruktuurihankkeen tieltä raivattu kosteikkoalue korvataan tuottamalla vastaavanlainen alue toisaalle. Perushyödykkeillä, kuten ruoalla ja maalla, voidaan hinnoittelun jälkeen käydä johdannaiskauppaa myös finanssimarkkinoilla. Euroopan päästökauppajärjestelmässä kauppaa käydään ilmastopäästöjen lasketulla arvolla.

Kriittisiä huomioita on paljon. Kustannus-hyöty-mallit on todettu sosiaalisesti epäoikeudenmukaisiksi, sillä markkinoiden logiikka asettaa maksukykyisten ihmisten toiveet köyhien toiveita tärkeämmiksi. Paikallisyhteisöissä on havaittu epätasa-arvoisuutta, kun rahallinen palkitseminen tuottaa häviäjiä ja voittajia⁴⁴. Hinnoittelu johtaa resurssien hallintaoikeuden siirtymiseen ajan myötä pois paikallisesta ympäristöstä sijoittajille tai varakkaille yksityishenkilöille. Ympäristön hyödykkeistäminen tarkoittaa markkinoiden korostamista julkisen sääntelyn sijaan.⁴⁵

Yritykset ovat keskeisessä asemassa vihreässä talousjärjestelmässä. Vihreän teknologian yrityksiä voidaan vahvistaa sitoutumalla vihreän talouden tavoitteisiin. Jotkut näistä yrityksistä ovat edistäneet oman hyötynsä nimissä tiukempien päästönormien asettamista. Kaiken kaikkiaan vihreää taloutta edistävät tahot ovat kuitenkin pystyneet haastamaan heikosti fossiilisiin polttoaineisiin ja teolliseen maatalouteen perustuvaa kehityksen mallia.⁴⁶

”Saastuttaja sanelee”

Perusteellisempaa muutosta tarvitaan. Global Footprint Networkin laskema maailman ylikulutuspäivä oli 19. elokuuta vuonna 2014⁴⁷. Tuolloin ekologinen jalanjälkemme

ylitti maapallon vuosittaisen kyvyn tuottaa uusiutuvia luonnonvaroja ja käsitellä fossiilisten polttoaineiden kasvihuonekaasupäästöjä. Kasvatamme joka vuosi velkaamme tuleville sukupolville. Ihmiskunta tarvitsee jo nyt 1,5 maapallon verran luonnonvaroja. Luku olisi lähes 3,5, jos kaikki maailman ihmiset kuluttaisivat kuten suomalaiset.⁴⁸

Nykymuodossaan ”vihreä talous” ei takaa kestävää hyvinvointia koko ihmiskunnalle.⁴⁹ Kansainvälisen yhteisön kunnianhimo on kuitenkin ollut laskussa. Kansainvälisen ympäristöpolitiikan laajasta tavoitelista sovittiin ympäristön ja kehityksen huippukokouksessa Riossa vuonna 1992. Siitä on toteutunut lähinnä otsonikadon lopettamista käsittelevä Montrealin pöytäkirja, muut tavoitteet ovat jääneet laahaamaan paikalleen. Rio+20 -konferenssissa vuonna 2012 pyrittiin löytämään entistä laajempi koalitio yhteiselle agendalle, mutta lopputulos oli pettymys. Konferenssin yhteydessä järjestetyssä kansalaisyhteiskuntafoorumissa todettiin, että ”saastuttaja maksaa” -periaate on muuntunut muotoon ”saastuttaja sanelee”.⁵⁰

Jatkuvalla kasvulla on Rio+20-loppuasiakirjassa vahva asema. Kasvun välttämättömyyttä korostetaan oikeudenmukaisuuden lähteenä, vaikka kasvun hedelmien tiedetään jakautuvan yhä epätasa-arvoisemmin. Ympäristömi-

41 UNEP (2011b)

42 Ulkoasiainministeriö (2012)

43 Stoddart et al. (2012)

44 Ks. sivun 14 esimerkki Thaimaasta.

45 Kähkönen ja Lounela (2011)

46 Bruun (2013)

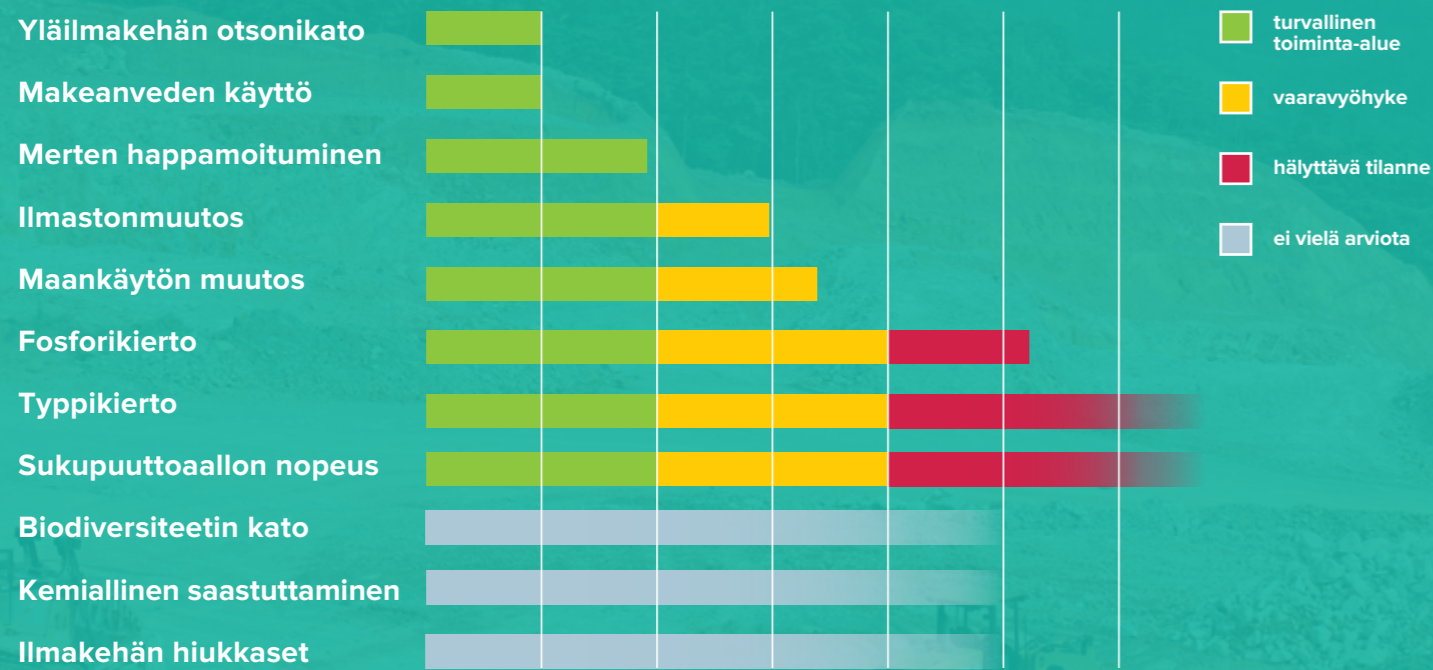
47 www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/earth_overshoot_day/

48 WWF (2012)

49 Costanza et al. (2013)

50 Bruun (2013), Costanza et al. (2013)

Ihmisen toiminta suhteessa planeetan laajuisiin rajoihin järjestelmän eri osa-alueilla

Steffen et al. (2015)

HENNA HAKKARAINEN / KEPA

nisteriön neuvottelevan virkamiehen Annika Lindblomin mielestä Rio+20 epäonnistui talousministereiden puuttumisen takia. Ympäristö- ja kehitysministerit eivät saaneet hänen mielestään asialle riittävää poliittista painoarvoa. Hän uskoo osallistavaan vihreään talouteen maailmanlaajuisena kehityspoliittisena raamina, mutta käsitteen sisällön jäsentäminen aiheuttaa päänsärkyä. Esimerkiksi monen kehitysmaan hallitukset näkevät vihreän talouden uhkana maansa mahdollisuudelle kehittyä ja kasvattaa talouttaan haluamallaan tavalla.⁵¹

51 Hakkarainen (2013)

Toimintamalleja tulee hakea myös paikallisista kokemuksista. Esimerkiksi Indonesiassa ja Laosissa tutkimustulokset osoittavat, että on tärkeää tukea yhteisöissä suunniteltuja hankkeita. Omavaraisuuteen kannustaminen saattaisi monilla alueilla olla avain kestäväan kehitykseen.⁵²

On tärkeää myös muistaa, että prosessi ei ole yhden-suuntainen tai peruuttamaton. Yhteiskunta voi itse päättää hyödykkeistään.⁵³

52 Kähkönen ja Lounela (2011)

53 Turunen ja Wilén (2012)

Mosambikilainen näkökulma vihreään talouteen

Daniel Ribeiro, Justicia Ambiental

Luonnon kauppayödykkeeksi muuntaminen on tieteellisesti heikoissa kantimissa.

MIKSI YRITTÄÄ RATKAISTA ONGELMA samalla lähestymistavalla, jolla se on aiheutettu?

Markkina-arvo on vain yksi monista yhteiskunnissa vaikuttavista arvoista. Arvojärjestelmien monimuotoisuus on elintärkeää niin planeettamme oikeudenmukaiselle, tasa-arvoiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle kuin luonnon hyvinvoinnille.

Vaikka unohtaisimme arvot, tuo luonnon kytkeminen osaksi markkinoita eteemme muita ongelmia. Ekosysteemin ja biodiversiteetin toiminnot ovat niin monimutkaisia, että niiden rahallisen arvon määrittäminen vaatii huomattavaa yksinkertaistamista. Niiden nykytilan lisäksi pitää arvioida kulutusraja, johon asti ne voivat tarjota palveluja. Myös luonnonsuojelun kustannukset pitää laskea. Tarvitaan tut-

kimusta. Työmäärä on valtava etenkin kehitysmaissa, joissa tarvittavaa dataa ei juurikaan ole. Vaikka ylittäisimme tekniset haasteet, avaa suunnitelmien toteuttaminen etenkin köyhissä maissa uuden Pandoran lippaan. Prosessi on altis manipuloinnille, korruptiolle, politikoinnille ja taloudellisille intresseille. Meillä Mosambikissa eliitti on lain yläpuolella ja kansalaisten kontrollin ulottumattomissa. Markkina-näkökulma luontoon antaa uuden mahdollisuuden ryöstää resursseja, etenkin kun maan hallitus hyväksyy vihreän talouden ilman asiallista analyysia, julkista keskustelua tai paikalliseen kontekstiin sopeuttamista.

Meidän on oltava kokonaisvaltaisia ja ratkaisujemme tulee edistää rauhaa, vastavuoroisuutta, tasa-arvoa ja kollektiivista hyvinvointia.

Suomen tulee:

- ▶ edistää oikeudenmukaista, kunnianhimoista ja laillisesti sitovaa kansainvälistä ilmastosopimusta, joka pannaan toimeen viimeistään vuonna 2020.
- ▶ irtautua fossiilisista polttoaineista ja siirtyä täysin uusiutuvaan energiaan vuoteen 2050 mennessä sekä tukea tätä tavoitetta globaalilla tasolla YK:n ilmastoneuvotteluissa.
- ▶ irtautua hiilivoimasta ja turpeenpoltosta vuoteen 2025 mennessä.
- ▶ tukea kehitys yhteistyöllä kumppanimaiden siirtymistä uusiutuviin energialähteisiin.
- ▶ antaa ilmatorahoitusta globaalille etelälle sopeutumisen ja hillinnän kustannusten sekä ilmastonmuutoksesta aiheutuvien vahinkojen ja menetysten kattamiseksi.

Tavoitteena fossiilisista polttoaineista vapaa maailma

Tämän vuosisadan tärkein päätös on se, millä fossiilinen energia ja polttoaineet korvataan.

MAAILMAN VÄESTÖ ja taloudellinen tuotanto lähtivät nousuun, kun kivihiihi noin 300 vuotta sitten valjastettiin teollistumisen voimanlähteeksi. Siitä lähtien fossiilienergia, myöhemmin etenkin maaöljy, on ollut taloudellisen kasvun kivijalka. Öljyä käytetään lähes kaikkien hyödykkeiden valmistamiseen ja kuljettamiseen.

Öljyä kuluu päivittäin 89 miljoonaa tynnyriä eli kaksi litraa jokaista maapallon asukasta kohden. Suomalainen käyttää öljyä kolme kertaa ja pohjoisamerikkalainen kuusi kertaa keskitasoa enemmän.⁵⁴ Maailman fossiilisten polttoaineiden kulutus kasvaa noin kolmen prosentin vuosivauhtia. Kiinan ja Intian osuus siitä on yli puolet.⁵⁵ Öljyn ja maakaasun tunnettujen reservien riittävyyden on laskettu olevan yli 40 vuotta, hiilellä yli sata vuotta. Öljyn tuotannon arvioidaan kääntyvän laskuun vuoden 2020 ja kaasun vuoden 2040 tienoilla.⁵⁶

Näillä laskelmilla ei kuitenkaan ole merkitystä, jos otamme ilmastonmuutoksen vakavasti. Silloin fossiiliset varannot tulee pääosin jättää käyttämättä. Lähes 35 prosenttia globaaleista päästöistä syntyy energiasektorilla, liikenteen tuottamien päästöjen kera luku on 48 prosenttia.⁵⁷ Fossii-

listen polttoaineiden hiilidioksidipäästöt kattoivat lähes 80 prosenttia vuosien 1970 ja 2010 välisenä aikana tapah- tuneesta päästöjen kasvusta, ja ne kasvoivat edelleen 1–3 prosenttia vuosien 2010–2012 aikana.⁵⁸

Hiilibudjetti kuriin

Maapallon ilmaston lämpenemisen kriisirajaksi määritellään usein kaksi astetta esiteolliseen aikaan verrattuna. Jo silloinkin vaikutukset ovat monissa köyhissä maissa katastrofaaliset. Kahteen asteeseen pyrittäessä ilmakehään saa laskea enintään 3 670 gigatonnia hiilidioksidia. Lukua kutsutaan hiilibudjetiksi. Tähän mennessä hiilidioksidia on päästetty ilmakehään 1 900 gigatonnia. Muiden ilmastoa lämmittävien kaasujen vaikutukset huomioiden tilaa on jäljellä vähän yli tuhat gigatonnia.

Kahden asteen alle pääseminen edes kahden kolmasosan todennäköisyydellä tarkoittaa, että yli kaksi kolmasosaa nykyisistä fossiilisten polttoaineiden tunnetuista resursseista on jätettävä käyttämättä. Carbon Tracker Initiative -järjestön arvion mukaan maahan tulisi kahden asteen tavoitteeseen pyrittäessä jättää käyttämättä jopa neljä viidesosaa hiili-

öljy- ja kaasuyhtiöiden ja niiden investoijien omistamista varannoista.⁵⁹ Nature-lehdessä julkaistussa tutkimuksessa esitetään, että öljystä tulisi vuodesta 2010 vuoteen 2050 jättää käyttämättä kolmannes, kaasusta puolet ja hiilestä 80 prosenttia.⁶⁰

Kirjailija Risto Isomäen mukaan tämän vuosisadan tärkein poliittinen päätös on valinta, millä fossiiliset polttoaineet korvataan. Millään muulla asialla ei ole yhtä suurta vaikutusta työllisyyteen, varallisuuseroihin, tulojen jakautumiseen, yhteiskunnalliseen vakauteen tai paikallisyhteisöjen tulevaisuuden liikkumavaraan.⁶¹

Köyhien maiden näkökulmasta on tärkeää turvata kansalaisten energiansaanti ja peruspalvelut. Niiden tuottaminen voi alkuun synnyttää hiilidioksidipäästöjä, mutta tavoitteen tulee olla päästöttömyys. Lisäksi kaikkia niitä maita, joiden talous painottuu fossiilisten polttoaineiden vientiin, tulee tukea esimerkiksi kehitys yhteistyöllä ja ilmatorahoituksella monipuolistamaan talouttaan.

Uusiutuvia ja säästöä

Mikään uusiutuvan energian tekniikoista ei voi yksinään nousta öljyn tilalle. On olemassa monia erilaisia mahdollisuuksia, mutta nykyisen kulutustason kattamiseksi energiantuotantoa on vaikea järjestää kestävästi. Kulutusta on vähennettävä samalla kun uusiutuvia energianlähteitä kehitetään. Monet niistä mahdollistavat hajautetun energiantuotannon. Näin tekevät esimerkiksi aurinkopaneelit, auringon energiaa hyödyntävät passiivitalot, tuulivoima tai jotkin nestemäisten polttoaineiden tuotantotavat.⁶²

Biopolttoaineet ovat varteenotettava vaihtoehto, kun niitä tuotetaan kestävästi ja oikeudenmukaisesti. Muun muassa ihmisten ruokaturvalle elintärkeät viljelysmaat on turvattava. Kaikenlainen eloperäinen orgaaninen aines eli biomassa voidaan suhteellisen helposti jalostaa polttoaineeksi. Soveltuvia ovat esimerkiksi pelto- ja öljykasvit, puut eri muodoissa sekä elintarviketeollisuuden ja maatalouden jätteet. Näin voidaan myös vähentää biomassan turhan polttamisen aiheuttamia hiilidioksidipäästöjä.⁶³

Joissakin maissa geoterminen energia on hyvä energialähteeksi. Aasian laajoilta merialueilta saataisiin merituulivoimaa, ja auringon energiaa voitaisiin hyödyntää paljon nykyistä enemmän. Nykyisin 3000 megawattia vuodessa aurinkoenergiaa tuottava Intia suunnittelee lisäävänsä aurinkosähkön tuotantotavoitteen 100 000 megawattiin vuoteen 2022 mennessä.⁶⁴ Suunnitelma myös työllistää, sillä paneelien puhdistamiseen ja manuaalisesti tapahtuvaan suuntaamiseen tarvitaan keskimäärin 20 työntekijää yhtä megawattia kohden.⁶⁵

Riittävää muutosta ei saada aikaan ilman vahvaa poliittista tahtoa. Alle sata fossiilienergia- ja sementtiteollisuuden yhtiötä on vastuussa 63 prosentista kaikista maailman hiilidioksidin ja metaanipäästöistä vuodesta 1874 vuoteen 2010.⁶⁶ Nämä ja muu fossiilienergiateollisuus käyttävät Yhdysvalloissa ja EU:ssa lobbaamiseen vuodessa yhteensä 213 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria.⁶⁷

54 Murphy (2013), Partanen et al. (2013)
55 EIA (2013), Partanen et al. (2013)
56 Ruska et al. (2012)
57 Partanen et al. (2013)

58 IPCC (2014)

59 Carbon Tracker Initiative (2011)
60 McGlade ja Ekins (2015)
61 Isomäki (2011)
62 Murphy (2013)

63 Ks. Isomäki (2008) ja (2011), Murphy (2013), Partanen et al. (2013)
64 Isomäki (2015b)
65 Isomäki (2015a)
66 Heede (2013)
67 Oxfam (2014)

SYLVAIN FRIQUET / FLICKR

Kohti elinvoimaista paikallista energiaa Thaimaassa

Nattawat Theeralertham

Kok Ta Bängin yhteisö voimalaitoksen ikeessä.

BIOMASSAN KÄYTTÖ ENERGIANLÄHTEENÄ on maatalousvaltaisessa Thaimaassa erinomainen tapa hyötyä maatalousjätteestä. Samalla se parantaa alueen energiaomavaraisuutta, kasvattaa verotuloja sekä luo työpaikkoja ja uusia liiketoimintamahdollisuuksia.

Eri puolille maata on hallituksen kannustuksesta perustettu useita biomassaa hyödyntäviä voimalaitoksia. Energia-laitoksen perustaminen vaatii suuria alkuinvestointeja, joten niitä voivat rakennuttaa lähinnä suuret, tavallisesti riisimyllyjä ja sokeritehtaita omistavat yritykset. Sijoittajat rajoittavat usein voimalan energiantuotannon 9,5–9,9 megawattiin, koska Thaimaan lainsäädännön mukaan yli 10 megawattia tuottavan voimalan ympäristöriskit on arvioitava.

Voimalaitoksista hyötyvät eniten niiden omistajat ja investoijat. Oikein hallintoituna niistä voi olla monin tavoin iloa myös paikallisille yhteisöille. Ne voivat esimerkiksi myydä voimaloille maanviljelysjätettä, kuten sokeriruokoa ja riisinkuoria. Voimalaitokset myös luovat työpaikkoja.

Biomassaenergian käytöllä on myös paljon haitallisia sivuvaikutuksia. Joet ovat saastuneet, minkä seurauksena paikalliset ovat pakotettuja maksamaan juomavedestään. Monet kärsivät pölystä, melusta sekä hajuista. Lapsille on kehittynyt allergioita. Lisäksi lukuisat voimalaitokset on ensin pystytetty kuulematta kyläläisiä ja myöhemmin paikallistalouteen virtaavan rahan myötä yhteisöt ovat jakautuneet voimalaitosten puolustajiin ja vastustajiin.

Kok Ta Bäng -kylän johtaja kuvailee paikallisyhteisöjen tunteja toteamalla, että “voimalaitosta, johon on investoitu yli 3–4 miljardia baattia (73–98 miljoonaa euroa), ei voida

sijoittaa uudelleen. Emme voi kuitenkaan siirtää aluetta yli sata vuotta asuttanutta yhteisöä.” Kok Ta Bängin ja sitä ympäröivien kylien asukkaat vetoavatkin nyt voimalaitosten omistajiin ja viranomaisiin tilanteen korjaamiseksi.

Kepan thaimaalainen kumppanijärjestö North-Eastern Thailand Foundation on selvittänyt, miten voimalaitoksista aiheutuvat haitat voidaan minimoida ja hyödyt maksimoida kaikkien osapuolten kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Järjestö on analysoinut useita ristiriitaitilanteita ja ehdottaa voimalahankkeille tiettyjä ohjaavia periaatteita. Ennen kaikkea on varmistettava, että paikalliset yhteisöt otetaan mukaan päätöksentekoon ja että heidät osallistetaan jokaiseen vaiheeseen. Lisäksi on tärkeää toteuttaa kokonaisvaltainen aluekartoitus raakamateriaalin hankinnasta loppujätteen hävittämiseen sekä arvioida hankkeen todelliset ja mahdolliset vaikutukset. Järjestö kannustaa eri osapuolia tiiviiseen yhteistyöhön.

North-Eastern Thailand Foundation työskentelee yhdessä paikallisten kanssa ja analysoi mahdollisuutta perustaa alueelle yhteisöpohjainen voimala, jonka paikallinen yhteisö joko omistaa tai vastaa sen toiminnasta. Osaomisteisuus on myös mahdollinen vaihtoehto, kunhan hyödyt jakautuvat tasapuolisesti ja kontrolli voimalan toiminnoista säilyy yhteisöllä. Ihanteellisessa tilanteessa voimalaitos voi luoda taloudellista hyvinvointia paikallisyhteisöille samalla kun se tuottaa erinomaista ja kestävää vastinetta investoinneille. Tämän toivotaan olevan alku kestäville alueelliselle energiataloudelle.

Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää kaivannaistoimintaa?

Tavoitteeksi kaikkien ihmisten toimeentulo, ympäristön hyvinvointi ja ilmastonmuutoksen taltuttaminen.

MAAPALLON TARJOAMIA AINEKSIA on vuosisatojen ajan ollut ihmisten ulottuvilla valtavat määrät, mutta osa niistä on ehtymässä. Kaivannaiset ovat kautta aikain herättäneet intohimoa, tuoneet rikkauksia ja olleet keskeinen talouden elementti. Ne ovat myös tarkoittaneet huomattavaa energiankulutusta, ympäristöongelmia, sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta, ihmisoikeusrikkomuksia, korruptiota, väkivaltaa, konflikteja, sotia ja rikollisuutta.⁶⁸

On valitettavan tavallista, että kaivannaistoiminta joko pilaa ihmisten elinympäristöä tai yritykset ja viranomaiset siirtävät paikallisia ihmisiä kaivannaistoiminnan tieltä elinkeinojen kannalta vaikeammille alueille eivätkä maksa luvattuja korvauksia. Kun ihmiset kapinoivat, viranomaiset sivuuttavat heidän vaatimuksensa, pidättävät heitä sekä tuhoavat heidän elinkeinojaan ja talojaan. Ihmisten siirtämistä ilman heidän suostumustaan kutsutaan maakaappaukseksi. Näistä raportoivat myös Kepan kumppanijärjestöt Mosambikissa ja Nicaraguassa.

Kansainvälisesti tunnettuja ja vuosikymmeniä jatkuneita esimerkkejä ovat Kongon mineraaliesiintymien hyödyntämiseen liittyvät konfliktit ja sodat, joissa myös muita maita on kyseenalaisesti mukana,⁶⁹ sekä Nigerian ogonikansan kärsimät ihmisoikeusloukkaukset alueensa öljyesiintymien hyödyntämisen takia. Ogonimaan kaikki vesistöt ovat öljyn saastuttamia. Siivoukseen voi mennä jopa 30 vuotta.⁷⁰ Tammiukuussa 2015 öljy-yhtiö Shell ilmoitti suostuvansa maksamaan yli 70 miljoonan euron edestä vahingonkorvauksia alueen kalastajille ja paikalliselle kyläyhteisölle öljyputki- vuotojen aiheuttamista tuhoista. Näin yhtiö välttää kiusallisen oikeudenkäynnin. Korvausmäärän on arveltu olevan suurin koskaan ympäristövahingoista maksettu yksittäinen vahingonkorvaus. Se on silti vain symbolinen korvaus yhtiön aiheuttamasta ympäristötuhosta ja elinkeinojen menetyksestä useiden sukupolvien ajaksi.⁷¹

Ongelmien ja kysynnän kasvu

Tilanne on vaikea ja ristiriitainen. Samalla kun kansainvälinen yhteisö tiedostaa yhä selvemmin etenkin kaivamisen ja louhimisen ympäristö- ja ilmastovaikutukset sekä vaikeudet turvata toiminnan energiatarpeet, kasvaa aineiden kysyntä hurjaa vauhtia. Lisääntyviä mineraalitarpeita on erityisesti Kiinalla, Intialla, Brasilialla ja muilla nousevilla talouksilla. Alan teollisuus on laajempaa ja nopeammin kasvavaa kuin moni ymmärtää. Kyse ei ole yksittäisistä tuhotuis-

ta alueista tai rajallisesta saastumisesta, vaan toiminnan kielteiset vaikutukset voivat osua kenen tahansa elinpiiriin missäpäin maailmaa tahansa. Kaivannaistoiminta on nykyisin jo merkittävin yksittäinen maakaappausten syy ja valtava uhka monille alkuperäiskansoille, maanviljelijöille, paikalliselle ruoan tuotannolle, vesivarannoille, metsille, biodiversiteetille ja kriittisille ekosysteemeille.⁷²

Kansainvälinen yhteisö toimii ristiaallokossa. Toisaalta maat ja myös yritykset yrittävät yhdessä ja erikseen tehdä kaivannaistoiminnasta ekologisesti ja sosiaalisesti nykyistä kestävämpää, toisaalta turvata oman mineraalinsaantinsa. Tuloksena on kompromissi, joka näkyy esimerkiksi kansainvälisessä kestäväen kehityksen keskustelussa. Mineraalit nähdään välttämättöminä modernille elämäntavalle, joten merkittävän kulutuksen vähentämisen sijaan ongelmia halutaan ratkaista vallitsevia käytäntöjä parantamalla, kuten huomioimalla tuotannon koko elinkaaren aikaiset vaikutukset, lisäämällä läpinäkyvyyttä, vastuullisuutta ja osallistumista, tiedostamalla maiden rajat ylittävät vaikutukset, edistämällä kehitysmaiden ja siirtymätalouksien kaivos-toiminnan kestäviä käytäntöjä sekä palauttamalla pilattuja kaivospaikkoja uusiokäyttöön.

Johannesburgin vuoden 2002 kestäväen kehityksen konferenssin jälkeen saavutetut edistysaskeleet ovat olleet vaatimattomat. Kaivostoiminta tuottaa edelleen haitallisia sosiaalisia ja ympäristövaikutuksia ja sen taloudelliset hyödyt tuottajamaille on useissa tapauksissa todettu rajallisiksi.⁷³ Luonnonvara-alalla on edelleen paljon verovälttelyä, veronkiertoa, salailua ja korruptiota. Esimerkiksi Tansaniassa edes parlamentti ei saa nähdä kaasualalla tehtyjä investointisopimuksia, joita energia- ja mineraaliministeriö solmii yritysten kanssa. Yrityksille taataan usein myös verohelpoituksia. Tansaniassa normaali verolainsäädäntö ei koske lainkaan luonnonvara-alaa.⁷⁴

Nykysäädökset riittämättömiä

Kaivannaistoiminnan rahavirtoja on vuodesta 2002 alkaen selvittänyt vapaaehtoisuuteen perustuva EITI (Extractive Industries Transparency Initiative), jonka jäsenvaltiot raportoivat yritysten niille suorittamista maksuista. Samoin tekevät myös jäsenvaltioissa toimivat yritykset. Jäsenmaita on 48, joista EITI-raportoinnin on tehnyt 37 maata. Jäsenet ovat pääasiassa köyhiä maita, OECD-maista joukossa ovat Norja, kandidaattijäsenenä Iso-Britannia ja Yhdysvallat.⁷⁵ Suomi

68 Ks. esim. Bardi (2014), Sibhaud (2012)

69 Bassey (2014)

70 UNEP (2011c)

71 Johansson (2015)

72 Sibhaud (2012)

73 Ks. esim. Economic and Social Council 2010)

74 Ks. esim. ANGONET ja Kepa (2013)

75 www.eiti.org

on vuonna 2015 EITIn johtoryhmässä.

Kansainväliset kansalaisjärjestöt Revenue Watch International ja Tax Justice Network pitävät EITI-aloitetta periaatteessa hyvänä mutta riittämättömänä. Raportit tulevat monta vuotta jäljessä ja ovat joskus hyvinkin rajallisia. EITI on järjestöjen mielestä saanut lisättyä avoimuutta kaivannaistoiminnassa, mutta vaikutus olisi suurempi, mikäli sen raporteista keskusteltaisiin enemmän ja kansalaisyhteiskunnan kanssa takkuillut yhteistyö toimisi paremmin. Lisäksi järjestöt muistuttavat, että vapaaehtoiset ratkaisut ovat vain askelia matkalla kohti kunnianhimoisempia ja pysyvämpiä, avoimuutta ja vero-oikeudenmukaisuutta edistäviä päätöksiä.⁷⁶

EU ja Yhdysvallat ovat velvoittaneet viime vuosina luonnonvara-alan yrityksiä raportoimaan valtiolle maksamistaan rahavirroista maakohtaisesti. EU-maiden yrityksiä koskeva lainsäädäntö tulee voimaan vuoden 2016 alusta. Tällä hetkellä käydään myös keskusteluja raportoinnin laajentamisesta kattamaan yritysten verotiedot. Tärkeä edistysaskel ovat niin kutsutut Ruggien periaatteet, jotka ovat ensimmäiset YK:n laaja-alaiset suositukset ja toimintaohjeet yritysten ihmisoikeusvastuusta ja -vaikutuksista. Myös arviointi yksityisen sektorin aloitteen MMSD:n (Mining, Minerals and Sustainable Development) toteutumisesta ja lähitulevaisuudesta nostaa esiin Ruggien periaatteet ja kirjaa haasteiksi muun muassa pienimuotoisen kaivannaistoiminnan alirahoituksen. Yritysten kokonaisvaltainen lähestymistapa on vasta muotoutumassa ja valtioiden kapasiteetin vahvistaminen on ollut rajallista.⁷⁷

Olemme kaukana ekologisesti ja sosiaalisesti kestävästä kaivannaistoiminnasta. Siihen päästäksemme valtaosa maankamاران aineksista ja erityisesti fossiilisista energialähteistä tulee jättää niille sijoilleen. Tämä tarkoittaa isoja elämäntapamuutoksia niille, jotka kuluttavat enemmän kuin osuutensa maapallon luonnonvaroista. Miljoonille muille se palauttaisi perustan ihmisarvoiseen elämään.

76 Kepa (2012), ks. myös www.revenuewatch.org/issues/eiti; www.taxjustice.net

77 Buxton (2012)

Suomen tulee:

- ▶ sitoutua toimeenpanemaan YK:n liike-elämää ja ihmisoikeuksia koskevat Ruggien periaatteet kotimaassa ja edistää niiden toimeenpanoa kansainvälisessä yhteistyössä.
- ▶ vaatia yrityksiltä, kansallisesti ja kansainvälisesti, maakohtaisten tilinpäätösraporttien vuosittaista julkaisemista verovälttelyn kitkemiseksi.
- ▶ valvoa kaivannaistoiminnan ympäristövaikutuksia, edistää sen ekologista ja sosiaalista kestävyttä ja tukea kierrättämiseen pohjautuvaa tuotantoa.
- ▶ tukea kansalaisyhteiskunnan osallistumista luonnonvarojen hallintaan.

Mikä post-extractivism?

EXTRACTIVISM viittaa luonnonvarojen maksimaaliseen hyödyntämiseen perustuvaan talousmalliin, jota on toteutettu laajalti Latinalaisessa Amerikassa. Extractivismi tarkoittaa mitä tahansa kyseenalaista hyötyjen 'imemistä' oli kyse sitten öljystä, mineraaleista, maatalouskasveista, metsätaloudesta, kalastuksesta tai järjestäytyneen rikollisuuden suojelurahojen keruusta.⁷⁸

Neo-extractivism viittaa uudempaan kaivannaistalouden kehitykseen joissakin Latinalaisen Amerikan maissa kuten Boliviassa, Ecuadorissa ja Venezuelassa. Niissä valtio on ottanut aktiivisemmän roolin kaivannaistoiminnassa, säätelee monikansallisten yritysten toimintaa, kotiuttaa kaivannaisista saatuja tuloja valtion kassaan ja kanavoi niitä yhteiskunnallisiin tarkoituksiin kuten sosiaalipalveluihin.

Post-extractivismiin kannattajat näkevät uudenkin linjan esimerkiksi paikallisyhteisöjen suhteen edelleen paternalistisena, tuotannon liian vientiorientoituneena ja ympäristön kannalta yhtä ongelmallisena kuin edeltäjänsä.

Post-extractivismiin tavoitteena on luonnostella vaihtoehtoinen näkemys Latinalaisen Amerikan yhteiskuntien kehityksestä tilanteessa, jossa luonnonvaroja on rajoitusti, luontoa on suojeltava ja vallitsevalle kehitykselle on rakennettava vaihtoehtoja. Post-extractivism ei tavoittele kaivannaistoiminnan lopettamista, mutta sen mittakaavan huomattavaa pienentämistä ja kytkemistä irti maailmanlaajuuksien tarpeiden tyydyttämisestä. Tavoitteena on monimuotoinen talous, jossa uudenaikaisella työ- ja veropolitiikalla poistetaan köyhyys. Ideana on rikkoa luonnonvarojen hyödyntämisen kierre ja lopettaa tällaisen kaivannaistoiminnan ympäristölle ja yhteisöille aiheutuvat haitat.⁷⁹

Post-extractivismiin käsite on saanut jalansijaa myös Afrikassa⁸⁰. Degrowth -konferenssissa Leipzigissä syksyllä 2014 puhunut zimbabwelainen Gertrude Chimange Justice and Peace Commission -järjestöstä toivotti kasvun kritiikin tervetulleeksi globaaliin etelään. Hän arvioi siitä voivan olla apua estämään kaivosyhtiöiden pääsyä paikallisyhteisöihin.

78 Acosta (2013), puheenvuorot degrowth-konferenssissa käydyissä keskusteluissa, 2–6.9.2014 Leipzigissä.

79 Aguilar (2012), Gudynas (2011)

80 Ks. esim. WoMin (2013)

Kansalaisyhteiskunta vaatii läpinäkyvyyttä Mosambikin kaivannaisteollisuuteen

Mário Machimbene

Uusi lainsäädäntö parantaa alan läpinäkyvyyttä.

MOSAMBIK ON TIENHAARASSA. Etenkin vuotta 2011 voi kutsua käännekohdaksi. Silloin maamme merialueelta löytyi laajat luonnonkaasuesiintymät ja Beiran satamasta lähti ensimmäinen merkittävä kuparilasti 20 vuoteen. Hallitus toivoo kaivannaissektorin osuuden bruttokansantuotteesta kasvavan 12 prosenttiin vuonna 2015. Tämä on kuusi kertaa enemmän kuin kolme vuotta aiemmin. Vuosittaisen kuparin tuotannon arvioidaan nousevan yli 100 miljoonaan tonniin. Mosambikin taloudellisesti hyödynnettävät mineraalivarannot ovat kupari, titaani, tantaali ja grafiitti.⁸¹

Mosambikia on kutsuttu erinomaiseksi esimerkiksi siitä, miksi EITIn kaltaista läpinäkyvysaloitetta tarvitaan⁸². Maalla on energiasektorin uutena tulokkaana mahdollisuus taistella luonnonvarakirousta vastaan ja kehittää energia- ja kaivannaissektoreitaan hyödyttämään kansalaisiaan. Kaivannaisteollisuus on alkanut kasvaa vahvasti vasta hiljattain. Mosambik liittyi EITiin vuonna 2009 ja maa julkaisee viidennen raporttinsa vuonna 2015.

Kansalaisyhteiskunnan toimijat näkivät maan EITI-jäsenyyden mahdollisuutena vaikuttaa luonnonvarojen paremman hallinnan lisäksi myös muihin yhteiskunnallisiin ongelmiin, kuten julkisten varojen väärinkäyttöön, korruptioon ja rajoitettuun tiedonsaantiin. EITIn toteuttamista leimasi alkuun kuitenkin kansalaisyhteiskunnan ja hallituksen välinen epäluottamus. Viranomaiset eivät olleet valmistautuneet kansalaisyhteiskunnan osallistumiseen vaan näkivät sen huomioimisen EITIn vaatimana välttämättömänä pahana. Osapuolten välillä on edelleen erimielisyyksiä EITIn toteuttamisesta, mutta vuorovaikutus on jonkin verran parantunut.

Yksi ratkaistu kiista on kansalaisyhteiskunnan edustajien nimeäminen maakohtaiseen koordinaatioryhmään (Multi-Stakeholder Group, MSG). Siinä on puheenjohtajan ja koordinaattorin lisäksi neljä hallituksen, kaivannaisteollisuuden ja kansalaisyhteiskunnan edustajaa. Hallitus vaikutti alussa kansalaisyhteiskunnan edustajien valintaan, mutta nykyisin kansallinen verkosto "Platform of Civil Society for

81 Ks. esim. KPMG (2012)

82 Transparency International (2013)

Natural Resources and Extractive Industries" valitsee itse edustajansa. Vuonna 2009 perustetussa verkostossa on 35 jäsenjärjestöä eri puolilta maata.

Muitakin edistysaskeleita on. Kansalaisyhteiskunnan toimijat ovat saaneet kirjattua monia havaintojaan ja huoliaan EITIn raportteihin, hallitus on asteittain julkaisemassa kaivannais- ja öljyteollisuuden yritysten kanssa allekirjoittamia sopimuksia ja kaivannaisteollisuuden yritysvaltuutuksen on hyväksytty ja julkaistu.

Kaivannais- ja öljylait hyväksyttiin vuonna 2014. Ne ovat jo voimassa ja hallitus työstää parhaillaan lakeihin liittyviä asetuksia. Nämä lait tuovat tärkeitä muutoksia muun muassa keskeisten instituutioiden mandaatteihin, yleistä läpinäkyvyyttä ja seurantaa, kansallisten hyötyjen maksimointia sekä vaikutusten kohteeksi joutuneiden paikallisyhteisöjen oikeuksien huomioimista.⁸³

Kansalaisyhteiskunnan toimijat kuitenkin varoittavat, että sinänsä tervetulleet sektorikohtaiset lait voivat tarkoittaa myös korruption lisääntymistä, jos lakien edellyttämät olosuhteet puuttuvat. Lait laajentavat niin sanottuja paikallisen kontekstin velvoitteita, jolloin kaivannaissektorille palveluun tarjoavien yritysten tulee esimerkiksi tehdä yhteistyötä mosambikilaisten yritysten kanssa. Mikäli tällaista mahdollisuutta ei ole, voivat velvoitteet saada aikaan enemmän haittaa kuin hyötyä. Vastaavat velvoitteet ovat esimerkiksi Nigeriassa ja Angolassa johtaneet näennäisten yritysten perustamiseen. Tähän asiaan on Mosambikissa toistaiseksi kiinnitetty hyvin vähän huomiota.⁸⁴

Huolta aiheuttaa myös se, että megaprojektien ja niihin liittyvän infrastruktuurin parantamisen vaikutukset köyhyyden vähentämiseen ovat Mosambikissa olleet minimaalisia. Kansalaisyhteiskunnan toimijat vaativat, että EITIn liittyvien uudistusten tulisi kattaa sellaisia asioita kuin kaivannaisteollisuudesta saatavien varojen käyttö yhteiskunnassa, luonnonvarojen hyödyntämisen suhde muihin taloudellisiin ja sosiaalisiin aktiviteetteihin, ympäristövaikutukset ja vaikutukset ihmisten elämään.⁸⁵

83 CIP (2014)

84 CIP (2015)

85 Nhancale (2014), Nhancale ja Manjate (2012)

Ruokaturva ei vaadi ihmetekoja

Ruoantuotannolla voidaan vaikuttaa ilmastonmuutokseen, työttömyyteen, kaupungistumiseen, aavikoitumiseen ja vesien tilaan.

MAAILMASSA ON TARPEEKSI RUOKAA kaikille. Silti yli miljardi ihmistä elää nälässä tai liian yksipuolisella ruokavaliolla. Maailman ruokahuolto on mahdollista järjestää ekologisesti kestävästi ja oikeudenmukaisesti. Ratkaisut ovat pitkälti tiedossa. Esteenä ovat etenkin poliittisen tahdon puute, välinpitämättömyys ja ruoan hinnoilla käytävä finanssimarkkinakeinottelu. Lisähaasteen antavat myös ilmastonmuutoksen aiheuttamat muutokset etenkin globaalien etelän viljelyolosuhteissa, kuten sadekausien epäsäännöllisyys.

Ruoantuotannossa kilpistyvät monet kehitysongelmat ja erilaiset talouspoliittiset lähestymistavat. Vastaukset keskeisiin kysymyksiin vaihtelevat paljon oli kyse tuotanto-, säilöntä-, kuljetus- tai myyntitavoista tai kansainvälisen kaupan pelisäännöistä.

Vaikka tehoviljelyä lisätään edelleen monissa maissa, kansainvälisessä tutkimuksessa ja ruokaturvasta käytävissä keskustelussa tunnustetaan yhä laajemmin viljelijöiden tietotaidon ja paikallisten ekosysteemien ymmärtämisen merkitys. Agroekologisuus aletaan nähdä lupaavana lähestymistapana. Siihen kuuluvat esimerkiksi sellaiset menetelmät kuin viljelylajien kierto, tuholaisten biologinen torjunta, osallistava kasvinjalostus, sadeveden tehokas talteenotto, peltometsäviljely ja perinteisten lajikkeiden käyttö.

Hirssi, durra ja erilaiset vihannekset ovat monilla alueille vastustuskykyisempiä, sitkeämpiä ja ravintoarvoltaan parempia kuin myöhemmin istutetut maissi, vehnä ja riisi.

Perinteinen tietämys viljelytekniikoista ja ruokakasveista on tärkeää, jotta tutkimuksella, koulutuksella ja neuvonnalla voidaan vastata paikallisiin tarpeisiin. On etsittävä ekologisesti kestäviä ratkaisuja ravintoturvan muutoksiin, joita ilmastonmuutoksesta johtuvat kuivuudet ja tulvat aiheuttavat.

Etenkin köyhissä maissa kaupunkiviljely on aina ollut merkittävä osa ruokaturvaa ja hajautettua ruoantuotantoa erityisesti maalta kaupunkiin muuttaneiden keskuudessa. Nykyisin arviolta 800 miljoonaa kaupunkiviljelijää tuottaa noin viidenneksen maailman ravinnosta. Ruoanviljely kaupungeissa on monille myös hyvä tapa ansaita. Kiberassa, Nairobissa sijaitsevassa Kenian laajimmassa slummissa yli tuhat naisviljelijää kasvattaa pystypuutarhoja täysissä multasäkeissä ruokkien tuhansia kaupunkilaisia.⁸⁶ Kaupunkiviljely on alkanut kukoittaa myös rikkaissa maissa. Viljely on laajentunut sisäpihoille, katoille, pientareille, asfalttikentille ja hylätyille niityille. Maaperään kerääntyneet haitalliset yhdisteet pidetään loitolla istuttamalla kasvit renkaisiin, laareihin ja säkkeihin.

Kaupunkiviljely antaa turvaa hintojen noustessa. Elintarvikkeiden hinta nousi 70 prosenttia vuosina 2007–2012. Keinottelun vuoksi elintarvikkeet maksoivat vuonna 2011 lähes viidenneksen enemmän kuin vuotta aiemmin. Monet ihmiset ovat joutuneet luopumaan ravitsevista elintarvikkeista kuten pavuista, munista tai vihanneksista.⁸⁷

Maatalous aiheuttaa noin kolmanneksen maailman kasvi-

⁸⁶ Karanja ja Njenga (2011)

⁸⁷ Nierenberg (2013)

huonekaasuista, vahvistaa metsäkatoa ja ehdyttää vesivaroja. Oikeanlaisilla viljelytekniikoilla se voidaan muuttaa merien, kasvien, soiden ja metsien rinnalle hiilidioksidia varastoivaksi hiilinieluksi. Myös maaperän köyhtyminen on estettävä, lihankulutusta karsittava ja ylilannoittaminen lopetettava.

Kasvava lihankulutus on kestävä ruokaturvan vihollinen. Rehun tuotanto, karjankasvatus, teurastus, jalostus ja kylmäketju tehtaalta ruokapöytään tarvitsevat energiaa yhteensä jopa sata kertaa enemmän kuin mitä valmis tuote tarjoaa kuluttajalle.

Ruoan hävikki on iso ongelma. Ruokaa haaskataan vuodessa noin kolmannes tuotannosta eli 1,3 miljardia tonnia.

Rikkaissa maissa ruokaa hävittävät etenkin kotitaloudet. Poimintatavat, säilytys- ja kuljetusolot ja tuholaiset ovat ongelmia köyhissä maissa. Viljelijät ja ruoka-alan yritykset tarvitsevat rahoitusta ja neuvontaa varasto- ja kylmätiloihin, viljasiloihin ja aurinkokuivauksen menetelmiin.

Katastrofeja aiheuttaa myös kasvava kysyntä maasta. Rikkaat ja kehittyvät maat kahmivat viljelyalaa Afrikasta, Etelä-Amerikasta ja Kaakkois-Aasiasta. Etiopia, Mosambik ja Sudan ovat vuokraaneet miljoonia hehtaareja maatalueitaan. Paikallisten ihmisten ruokaturva jää suuren mittaluokan investointien jalkoihin. Sukupolvelta toiselle jatkunut epävirallinen laiduntaminen ja viljely eivät turvaa paikallisyhteisöjen oikeutta maahan.

Kannattavaa kaupunkiviljelyä Dar es Salaamissa

Linda Lönnqvist ja Lotta Majjala

Kaupunkiviljelystä on tullut yhä useammalle perheelle elinehto ja -keino. Viljely tukee myös ekologista kestävyyttä hyödyntämällä kaupunkijätettä lannoituksessa.

ERILAISET HEDELMÄLAJIKKEET, kiinankaalit, kassavat, pinaatit ja muut syötävät kasvit, joita Tansanian pääkaupungin pihdoilla, tienvarsilla ja muilla vapailla maa-alueilla kasvatetaan, tuovat tärkeän lisän kaupunkilaisten ruokalautaselle. Työttömyys ja epävarma ravinnonsaanti ovat monille arkea. Nopea kaupungistuminen haastaa muiden kehittyvien kau-

punkien tavoin myös Dar es Salaamin ruokaturvan. Jakelukanavaverkosto ja tuotteiden saanti eivät ole pysyneet muutoksen tahdissa, mikä on myös vaikuttanut hintojen nousuun.

Kaupunkiviljelystä on tullut yhä useammalle perheelle elinehto. Kaupunkiviljely tuottaa huomattavan määrän maataloustuotteita myös myyntiin. Jopa valtion työntekijöiden

palkkatasoa vastaavat tulot houkuttelevat monia siirtymään kokopäiväisiksi viljelijöiksi, ja markkinapotentiaalia voi talouden salliessa lisätä karjaa kasvattamalla.

Ei ole yllättävää, että kaupunkiviljely on yleistynyt kaikissa sosiaaliluokissa. Erityisen suosittua se on muualta muuttaneiden keskuudessa. Alkupääomaa ei juuri vaadita ja viljelyssä tarvittavat työkalut ja lannoitteet voi hankkia muiden viljelijöiden kanssa. Viljelijät toimivat usein epävirallisina yhteisinä ja jakavat viljeltävän maa-alueen tulot.

Vapaan kanan munia

Kanojen kasvatus ja kananmunatuotanto on yleistä. Oxfamin ruoka- ja maa-alueiden neuvonantajan Marc Wegerin tutkimus osoitti Dar es Salaamin kanan ja kananmunien myyntiverkostot kustannustehokkaiksi, itsenäisiksi, työpaikkoja synnyttäväksi ja asiakassuuntautuneiksi järjestelmiksi.⁸⁸

Jotkut kasvattavat kanoja kotipihoillaan ja myyvät munia suoraan oveltaan. Osa supermarketiestakin hankkii kananmunat kotimyyjiltä. Naisetkin työllistyvät kananmunabisneksessä. Esimerkiksi Wegerin kadulla asuva Marriam ostaa 10–15 munakenttä kotinsa läheltä, kantaa ne bussissa kaupunkiin ja myy ovelta ovelle.

Kananmunakauppaan on matala kynnys. Kuljetukseen sopiva pyörä maksaa vähemmän kuin 30 munakenttä ja

kojun pystyttää 60–200 eurolla. Kanat ruokitaan lähetehtaan kananruoalla, maissilla ja viljatuotteilla. Vapaasti liikkuvat kanat elävät suhteellisen hyvän elämän, ja puolipäiväisesti toimivat munamyymälät ansaitsevat huomattavasti yli minimipalkan.

Lyhytnäköistä kaupunkisuunnittelua

Kaupunkiviljelyyn kuuluvat lyhennetyt toimitusketjut ja ruoan tuoreus. Moni kaupunkilainen ostaa tuoreet vihannekset suoraan tienvarsiviljelijöiltä. Viljely tukee lisäksi kaupungin ekologista kestävyttä hyödyntämällä kaupunkijätettä lannoituksessa.

Tansanialaiset päättäjät ja viranomaiset eivät kuitenkaan ole oivaltaneet kaupunkiviljelyn merkitystä ruokaturvalle ja kaupunkilaisten elinkeinona. He ovat hanakoita suosimaan muita, taloudellisesti tuottavampia, maankäytön muotoja. Parkkipaikat ja liikerakennukset nousevat Dar es Salaamissa viljelymaille ilman viljelijöiden konsultointia tai korvauksia.

Toisaalta erityisesti kansalaisjärjestöjen tuen myötä kaupunkiviljely on saamassa hyväksytyimmän aseman kaupungissa. Dar es Salaamin uuteen maankäyttösuunnitelmaan on ensimmäistä kertaa luvattu sisällyttää virallisia viljelyalueita. Aika näyttää, kunnioitetaanko viljelijöiden maankäyttöoikeuksia myös käytännössä. Jatkuvassa epävarmuudessa elävät viljelijät pitävät tätä keskeisenä tavoitteenaan.

ISTOCK

88 Wegerin (2014)

Thaimaalaista kohtuutaloutta

Nattawat Theeralertham

Buddhalaisessa kohtuutaloudessa pyritään kasvun sijaan harmoniaan luonnon kanssa.

Thaimaassa kohtuutaloudet ovat selviytyneet talouskriisistä vähin vaurioin.

KOHTUUTALOUDEN MALLI (sufficiency economy) on erinomainen esimerkki buddhalaisuuden pohjaavasta kehitysjäätelusta. Sillä on pitkät historialliset juuret Thaimaassa, ja se suhtautuu kriittisesti materialistiseen tapaan ymmärtää kehitystä. Kohtuutaloudesajattelussa luonnolla, maalla, kasveilla ja eläimillä on itseisarvo, ja ne nähdään ihmisten tavoin tietoisina olentoina. Ihmisen tulee elää harmoniassa luonnon kanssa ja käyttää luonnonvaroja vain tarpeen tullen, ei ahneuttaan. Harmonia nähdään oleellisempänä kuin kasvu. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kasvuakin voisi tavoitella, kunhan se tukee harmoniaa.

Kohtuutalouden malli osoitti vahvuutensa Kaakkois-Aasian talouskriisin keskellä vuonna 1997, jolloin Thaimaan talous romahti. Pörssikurssit laskivat 75 prosentilla ja yli 50 finanssialan yritystä sekä monen muun alan toimijaa ajautui konkurssiin ja maassa päädyttiin laajamittaisiin lomautuksiin. Samalla Thaimaan valuutta romahti. Koko maa oli ajau-

tumassa konkurssiin. Kaiken kaaoksen keskellä kriisin vaikutus kohtuutaloutta harjoittavissa yhteisöissä oli vähäinen.

Koska kohtuutalouden konsepti on kehitetty maatalousvaltaisessa Thaimaassa, käsitteellä viitataan usein maatalouteen. Maatalous on kuitenkin vain yksi sen monista sovelluksista. Käsitteen filosofiasta keskustellaan yhteiskunnan kaikilla tasoilla kotitalouksista kansalliseen kehitysohjelmaan saakka.

Vuonna 2007 YK:n kehitysohjelma UNDP antoi tunnustuksen kohtuutaloudelle ja julkaisi Thaimaan inhimillistä kehitystä mittaavan raportin Kohtuutalous ja inhimillinen kehitys. Kohtuutalouden filosofiasta on keskusteltu myös useissa Aasian johtavissa tieteellisissä julkaisuissa.⁸⁹ Laajeneva keskustelu on osoitus kohtuutaloudesajattelun merkityksestä ja monista soveltamismahdollisuuksista.

⁸⁹ Esm. the Journal of Third World Studies (Vol. 24, No. 2, 2007), Asian Social Science (Vol. 4, No. 7, 2008) and Asia-Pacific Development Journal (Vol. 17, No. 1, 2010).

Terve kylätalous

Thaimaalainen Inpaengin kylä on hyvä esimerkki toimivasta kohtuutaloudesta. Vuonna 1987 Inpaengin kotitaloudet velkaantuivat rahakasvien kuten kassavan ja sokeriruohon viljelyn vuoksi. Mitä enemmän kyläläiset investoivat tuotteisiin, sitä enemmän he velkaantuivat. Epätoivoisina kylien johtajat kokoontuivat neuvottelemaan mahdollisista ratkaisuista ja havaitsivat pian, että kyläläisten ensisijainen tarve oli tulla ravituksi eikä saavuttaa taloudellisia voittoja. Kyläpäälliköt päättivät priorisoida omiin tarpeisiin viljeltävän riisin tuotantoa.

Ensin kyläläiset korvasivat rahakasvien viljelemisen ruokakasveilla ja rottinkipalmuilla, joita voitiin käyttää huonekalujen valmistuksessa. Osa kyläläisistä omaksui omavaraisuuden perustuvan Uusi teoria -nimiseen viljelymenetelmän ja jakoi maan viljelytavan mukaisesti riisin, vihannesten, sienten, hedelmien, kalan ja kanojen kasvatamiseen. Jotkut kyläläiset lisäsivät viljeltävien tuotteiden määrää kasvavien säästöjen turvin. Parantaakseen tuotteidensa arvoa he aloittivat myös ruoan prosessoinnin ja alkoivat esimerkiksi valmistaa viiniä, shampooa ja pesuainetta yrteistä. Muutamassa vuodessa kylä oli ruoantuotannon suhteen omavarainen ja kykeni myymään tuotteitaan ulkopuolisille markkinoille maksaakseen velkansa pois. Nykyisin Inpaengin kylän omavaraisuusmalli on otettu käyttöön yhteensä 80 kylässä viidessä provinssissa, ja verkosto laajenee jatkuvasti.

Inpaengin kylän päätös siirtyä pois rahakasvien tuotannosta ei tarkoittanut vetäytymistä ympäröivästä maailmasta.

Kaikissa kotitalouksissa on televisiot ja kännykät. Itse asiassa kyläläiset ovat nykyisin tiiviimmin yhteydessä muuhun maailmaan kuin ennen kohtuutalouteen siirtymistä. Heillä on myös enemmän määräysvaltaa omaa elämäänsä koskevissa asioissa kuin koskaan aiemmin.

Menestystä ei kuitenkaan ole saavutettu helposti. On ollut työlästä vakuuttaa ihmiset siitä, ettei omavaraisuudessa ole kysymys takapajuisuudesta. Vaati myös paljon nokkeluutta selvittää rahakasvien viljelyä intensiivisesti puolustaneiden paikallisviranomaisten kanssa syntynyt konflikti. Jopa menestyksen jälkeen kylä on joutunut kamppailemaan säilyttääkseen saavutetun kultaisen keskittien tiiviisti linkittyneen maailman ympäröimänä. Kyläläiset pohtivat myös, kuinka siirtää tieto ja etiikka nuoremmille sukupolville. Ongelmat ovat väistämättömiä, mutta kyläläisten optimismi näkyy heidän iskulauseessaan ”tieto johtakoon ja raha seurakoon”. Inpaengissa kasvatetaan uuden sukupolven johtajia jatkamaan kylän erityistä perintöä.

Inpaengin asukkaat ovat kyetneet järjestykseen ja arvioimaan todelliset tarpeensa ja asioiden tärkeysjärjestyksen. Kyläläiset etenivät kohtuullistamisessa luottaen paikallisiin resursseihin ja osaamiseen samalla kun he investoivat inhimilliseen pääomaan, painottivat yhteistyötä ja jakamista korostavaa kulttuuria ja kehittivät samanmielisten yhteisöjen verkostoa. Prosessin edellytyksenä toimi hyveellisyys, joka mahdollisti mallin kopioimisen muihin yhteisöihin ja varmisti yhteistyön hyödyttävän tasaisesti kaikkia osapuolia.

ISTOCK

ISTOCK

HENNA HAKKARAINEN / KEPA

Kestävää ja luovaa paikallistaloutta

Lukuisat ihmiset elävät osittain tai kokonaan talouden ulkopuolella.

NÄKEMYKSET PAIKALLISTALOUKSISTA vaihtelevat, joillekin niitä ei ole edes olemassa. He näkevät kaiken kytkeytyvän globaaliin talouteen ja olevan usein sen ohjaamaa. Erityisesti kehitysmaiden syrjäseuduilla ihmiset eivät välttämättä ole mitenkään kytkeytyneitä edes paikallisiin saati globaaleihin markkinoihin.

Lukuisat aloitteet laajentavat paikallisiin olosuhteisiin juurtunutta ekologisesti ja sosiaalisesti kestävästä taloudesta, jota eivät valtatalouden spekuloinnit tai finanssikriisit keikuta. Ne tuottavat toimeentuloa ja hyvinvointia, huomioivat talouden vaikutukset ympäristöön ja pyrkivät sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. Monet pyrkivät muuttamaan myös kansallista taloutta.

Osa vaihtoehtoisista toimintamalleista koskee paikallisia rahajoukkoja tai vastaavia käytäntöjä, kuten aikapankkeja (ks. sivu 25. Stadin yhteisvaluutta). Niiden suosio myötäilee usein valtatalouden toimivuutta. Esimerkiksi Argentiinan talouskriisin aikaan Buenos Airesin lähiöstä liikkeelle lähteneellä true que -rahalla oli parhaimmillaan yli kuusi miljoonaa käyttäjää. Meksikon tloacin perustaja asetti ideaaliksi, että 50 prosenttia perheiden taloudesta kuuluisi itsenäisen paikallisen talouden piiriin. Tätä tavoitetta ei ole Meksikossa saavutettu, mutta joskus paikallisrahat ovat kasvaneet ”uhkaamaan” valtataloutta ja joutuneet hallituksen tyrehdyttämiksi.⁹⁰

90 Ks. esim. Hakkarainen 2005

Vaikuttava tuore esimerkki paikallistaloudesta löytyy Pohjois-Syyriasta. Bashar al-Assadin hallinnon syrjivät kurdit tarttuivat sodan luoman kaaoksen antamaan mahdollisuuteen rakentaa Länsi-Kurdistanista eli Rojavasta demokraattinen itsehallinto. Tämä 18 300 neliökilometrin alue siirtyi Kansan puolustusyksikön taistelijoiden tuella Kurdiensa kansallisuuden ja Demokraattisen yhtenäisyyden puolueen hallintaan heinäkuussa 2012.

Yli 4,5 miljoona syyrialaista asuu Rojavan kolmessa kantonissa. Niiden väliset alueet ovat suurelta osin ääri-islamilaisten Isis-järjestön hallussa. Isis sotii aktiivisesti Rojavan hallintoa vastaan.

Rojavassa on kuitenkin aloitettu yhteiskunnallinen kokeilu, jonka taustalla vaikuttavat yhdysvaltalaisen Murray Bookchinin ajatukset suorasta demokratiasta ja osuuskuntatoimintaan perustuvasta paikallistaloudesta. Itsehallintoa rakennetaan tasa-arvoa ja monikulttuurisuutta kunnioittaen.

Rojava ei luo yhteisötaloutta tyhjästä. Alueen taloustieteilijät alkoivat suunnitella uutta mallia jo yli kymmenen vuotta sitten. Keskeistä on saada talous palvelemaan paikallisten ihmisten tarpeita. Rojavan yhteisötalous perustuu noin 25–35 hengen toimintaryhmiin. Tuotannosta vastaavat osuuskunnat. Samojen ihmisten on tarkoitus omistaa, tuottaa ja kehittää tuotantoa. Tuotannon laajuus vaihtelee pien- ja keskitalouksien välillä.⁹¹

91 Yousef (2014), Kumpuniemi (2015)

Mikä commons?

ENGLANNIKSI commons-termiä käytetään monikon lisäksi yksikkönä (a commons) ja abstraktina yleiskäsitteenä (the common/s). Suomeksi yleisimpiä käännöksiä ovat yhteinen, yhteisvaranto tai -resurssi.⁹²

Ekologisia yhteisiä ovat esimerkiksi kalavedet, jokamiehenoikeuksien ansiosta vapaasti hyödynnettävät metsäntalot, happi, geeniperimä ja maa. Sosiaalisia yhteisiä ovat puolestaan inhimilliset kyvyt kuten kieli ja tunteet, työvoima ja yhdessä tekeminen. Informaatioteknologian uutuudet ovat synnyttäneet verkostollisia yhteisiä. Niiden ytimessä on vertaistuotanto, jossa yhteisvaurauden tulee avoimen tietosanakirjan Wikipedian tavoin olla kenen tahansa käytettävissä.

Yhteisistä on kautta aikain kiistelty. Yksityisen, julkisen ja yhteisen välisiä rajapintoja määritellään niin teoreettisissa keskusteluissa kuin elävän elämän ratkaisuisissa. Esimerkiksi pohjoismaiset julkiset palvelut voidaan nähdä yhteisestä työstä synnytettyinä valtion organisoimana yhteisvaurautena. Toisaalta niiden yhteiseksi tulkitsemisen voidaan katsoa edellyttävän palvelujen käyttäjien ottamista mukaan suunnitteluun, organisointiin ja tarjoamiseen.

Moderni commons-keskustelu pohjautuu 1960-luvulla syntyneeseen tarpeeseen käsitellä luonnonvarojen hallinnan oikeudenmukaisuutta. Ekologi Garret Hardin esitti ajatuksen yhteismaidensa tragediasta. Vapaa käyttö tuhoaa yhteismaat jokaisen käyttäjän yrittäessä optimoida oman hyötynsä. Ratkaisuna hän näki joko vahvojen omistusoikeuksien vapaan markkinatalouden tai voimakkaan valtion väkivaltakoneistoinen.

Hardinin haastajat ovat esittäneet todistusaineistoa toi-

92 Pääasialliset lähteet tässä esittelyssä ovat: Alhojärvi ja van der Wekken (2013), Toivanen (2009), Toivanen ja Venäläinen (2015). Lisätietoja ks. esim. Bollier ja Helfrich (2012).

senlaisista ratkaisuista. Nobel-palkitun taloustieteilijän Elinor Ostromin tulokset näyttivät yhteisomistuksessa olevien metsien tuottaneen yhtä hyvin kuin yksityisesti omistettujen. Reseptit vaihtelivat kohteittain, mutta ongelmien välttämisen yhteinen nimittäjä oli yhteisöjen mahdollisuus itse päättää yhteisen tuotantoa, ylläpitoa ja käyttöä koskevista säännöistä sekä näiden sääntöjen selkeys ja kattava valvonta.

Kapitalismi toi mukanaan yksityisomaisuuden merkityksen huomattavan kasvun. Yhteisöjen tuotannon ja sosiaalisen elämän perustana olleet yhteismaat aidattiin ja muutettiin yksityisiksi. Yksityistäminen jatkuu edelleen esimerkiksi julkisissa palveluissa, mutta markkinatalousmaailmassamme on edelleen paljon yhteistä jäljellä. Itse asiassa kapitalistisen järjestelmän toiminnan edellytykset perustuvat pitkälti kollektiivisille työpanoksille, vuorovaikutukselle ja luovuudelle. Lisäksi immateriaalisen tuotannon kasvu on merkinnyt uusien yhteisresurssien laajenevaa käyttöönottoa.

Samaan aikaan keksitään kuitenkin aitaamisen uusia muotoja, sillä kapitalistinen talouskasvu perustuu edelleen yhteisen vaurauden viemiseen markkinoille. Markkina-arvon määrittämiseksi ja myytävän tuotteen luomiseksi yhteinen pitää rajata ja määrällistää. Verkostollisten yhteisten osalta on kiistelty tiedon ja lähdekoodin avoimuudesta, ja pienviljelijäliikkeet kamppailevat kasvilajikkeiden immateriaalisuojaa vastaan. Jos siemenissä piilevää tietoa pidetään ihmiskunnan yhteisenä omaisuutena, ajatus sen hinnoittelusta on järjenvastainen.

Yhteiset eivät luo ideaalia talousmalleja, vaan edustavat liikkeessä olevaa ja konflikteille altista toimintakenttää. Niiden talouspoliittinen jännite näkyy pyrkimyksissä saavuttaa yhteisten riittävä turvaaminen, yksityisen omistuksen asianmukaisuus sekä rakentava tasapaino yhteisöjen yhteisten ja yksilöiden omien etujen välillä.

Mikä solidaarisuustalous?

Solidaarisuustalous viittaa pyrkimykseen muuttaa talous ihmisten, yhteisöjen ja ympäristön hyvinvointia edistäväksi. Enemmän kuin tietty taloudellisen toiminnan muoto, se on globaali liike, joka etsii vaihtoehtoa talouskasvua, kuluttamista ja kilpailua painottavalle talousajattelulle sekä keinoja selviytyä talous- ja ympäristökriiseistä ja kaventaa eriarvoisuutta.⁹³

Käsitteen juuret juontavat Latinalaisen Amerikan ja Ranskan kansalaisaktiivien vaihtoehtoisen talouden keskusteluista 1980-luvulta. Taustalla on myös konkreettisia kokemuksia kuten kamppailut uusliberaaleja rakennesopeuttamisohjelmia vastaan Brasiliassa.⁹⁴

Solidaarisuustalouden verkostoja on Latinalaisen Amerikan lisäksi Pohjois-Amerikassa, Euroopassa, Afrikassa ja Aasiassa. Solidaarisuustalous on myös vahva osa kansainvälisiä ja kansallisia sosiaalifoorumeja, myös Suomessa. Kansainvälisesti ehkä merkittävin toimija on RIPESS (Intercontinental Network for the Promotion of the Social Solidarity Economy).⁹⁵

Solidaarisuustalous näkee talouden tärkeimpänä päämääränä yhteisöllisen elämän uusintamisen oikeudenmukaisesti ja ekologisesti kestävästi. Ihminen nähdään kuluttajan sijaan toimijana. Rakenteellista muutosta edistetään nostamalla esiin toisenlaisia tapoja tehdä taloutta ja vahvistamalla taloutta uudistavien toimijoiden keskinäistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä.⁹⁶ Ideaalissa solidaarisuustaloudessa varallisuutta jaetaan palvelemaan ihmisten keskeisiä tarpeita, investoidaan voitot ja edistetään ylijäämällä sosiaalisia ja ympäristöllisiä tavoitteita.⁹⁷

Solidaarisuustalouden periaatteena on toimijoiden ja toimintatapojen moninaisuus ja avoimuus sekä paikallisten ja kansallisten toimintaympäristöjen tarkka huomiointi. Tutkijat ja toimijat tekevät yhteistyötä. Esimerkiksi brasilialainen Antonio Cruz ei ole kymmeneen vuoteen tehnyt empiiristä kenttätöitä, koska hän on saanut tutkimusaineistonsa yhteistyöstään solidaarisen talouden aloitteiden kanssa. Hänen tutkimustuloksensa ovat vuorostaan hyödyttäneet niitä.⁹⁸

Ihmisten vaikutus talouteen

Käytännössä solidaarisuustalouden toimijat ovat esimerkiksi sellaisia osuuskuntia, terveys- tai vakuutusyhdistyksiä, säätiöitä, kansalaisjärjestöjä, vaihtoehtoisia rahoitusryhmiä, itseapuryhmiä tai yhteisöpohjaisia järjestöjä, jotka pyrkivät tava-

roiden ja palvelujen tuotannossa eettiseen harkintaan, demokraattisuuteen ja maksimaalisen voitontavoittelun kyseenalaistamiseen.

Tavoitteena on ihmisten kasvaminen käytännön talouskokemusten ja keskinäisen vuorovaikutuksen myötä analysoimaan ja vaikuttamaan laajempiin taloudellisiin rakenteisiin. Solidaarisuustalous on myös talouspoliittisten tavoitteiden visiointia ja kansallisiin ja kansainvälisiin talouskäytäntöihin vaikuttamista. Kyseessä voivat esimerkiksi olla erilaiset perustulomallit, kunnallinen osallistava budjetointi, kansalaisraadit tai julkisten palvelujen uudenlainen järjestäminen. Rakenteelliset muutokset vaativat uusia instituutioita, avarakatseista politiikkaa ja lakien päivytystä.⁹⁹

Solidaarisuustalouden globaaleja tavoitteita on kirjattu esimerkiksi Brasiliassa 2012 järjestetyssä temaattisessa sosiaalifoorumissa, jossa keskeisenä peruslähtökohtana pidettiin sitä, että yhteiskuntien tulee ottaa takaisin haltuunsa luottojen, valuuttojen ja rahoituksen kontrolli ja päätäntävalta omasta tuotannostaan. Rahoitusmarkkinoiden säätelemiseksi esitettiin toimenpiteitä ja painotettiin, että keinottelua sallivaa rahoitustoimintaa tulisi rajoittaa ja säädellä erityisesti maatalous- ja ruoantuotannossa.¹⁰⁰ Kestävän kehityksen Post2015 -tavoitteita on arvioitu solidaarisuustalouden näkökulmasta etenkin RIPESS-verkostossa.¹⁰¹

Yhteisten turvaaminen

Yhteisten ylläpitäminen on osa solidaarisuustaloutta, sillä siinä on kyse yhdistämisestä, resurssien yhteen saattamisesta ja yhdessä luomisesta.¹⁰² Suomessakin commons-ajattelu ja solidaarisuustalous kytkeytyvät yhteen ja niistä tiedotetaan yhteisellä sivustolla¹⁰³. Solidaarisuustalousverkosto kartoittaa eri toimijoita ja tukee niiden keskinäistä verkostoitumista. Pyrkimyksenä on vahvistaa paikallisiin yhteisöihin, kuten kaupunginosiin, kyliin tai naapurustoihin juurrutettua taloutta, arvioida uudelleen globaalia taloudellista tavaroiden ja palvelujen vaihtoa sekä rahamarkkinoita ja tuoda esiin talouden demokratisoimista ohjaavia tavoitteita. Verkosto esitti ensimmäisen manifestiluonnoksensa Suomen sosiaalifoorumissa vuonna 2013. Jatkossa verkosto aikoo muun muassa edistää commonseja, tarjota talouden vaihtoehtoja ja kehittää solidaarisuustaloutta tukevia poliittisia aloitteita.

93 Ks. esim. Alhojärvi et al. (2015), Poirier (2014)

94 Alhojärvi ja van der Wekken (2013)

95 Alhojärvi et al. (2015), lisätietoa: www.ripest.org/?lang=en

96 Alhojärvi et al. (2015), Alhojärvi ja van der Wekken (2013)

97 Utting et al. (2014), Dacheaux ja Goujon (2011)

98 Cruz (2014b), ks. myös Cruz (2014a)

99 Alhojärvi ja van der Wekken (2013)

100 GRAP (2012)

101 www.ripest.org/post-2015-en/?lang=en

102 Alhojärvi ja van der Wekken (2013)

103 www.common.fi

Nicaragualaista solidaarisuustaloutta

José Valdivia

Viljelijöiden omilla markkinoilla tuottajat päättävät itse hinnoistaan.

VILJELIJÖIDEN OMAT MARKKINAT ovat yli kymmenen vuoden ajan olleet suosittuja Keski-Amerikassa. Esimerkiksi Pohjois-Nicaraguassa sijaitsevan Siunan solidaarisuusmarkkinat pyrkivät saamaan aikaan kaupallisen verkoston, jotta viljelijät voivat välttää välikädet ja määrittää itse tuotteidensa arvon. Kunta tarjoaa markkinoiden käyttöön koripallokentän, jonne kuluttajat ja kauppiat lauantaisin kokoontuvat. Tasa-arvoisessa taloussuhteessa kuluttajat hyötyvät edullisista hinnoista ja tuoreista tuotteista. Tuottajat taas saavat tietoa tuotteidensa menekistä pystyäkseen suunnittelemaan tuotantoa ja hinnoittelua.

Yhteisöturismi Matagalpassa, Nicaraguan keskiosassa, on hyvä yhteisöllisen talouden esimerkki. Turistiryhmät vierailevat San Ramonin maakunnan yhteisöissä kuulakseen solidaarisuustalouden vaikutuksista maaseutujen perheiden elämään. Yhteisö voi esimerkiksi järjestää ryhmälle vaelluksen vuorille, tutustuttaa kahvipensaiden viljelyyn ja myydä turisteille tuotteitaan. Aterioista veloitaan noin kolme, yöpymisestä viisi ja oppaista kymmenen

Yhdysvaltain dollaria. Voitot käytetään yhteisön yhteisiin hankkeisiin ja terveydenhuoltoon.

Tärkeintä kuitenkin on, että yhteisöjen jäsenet ovat oppineet organisoitumaan ja järjestämään tuotantoprosesseja, turismipalveluja ja vaadittavan sanitaation. Siten parannetaan myös yhteisöjen omaa elämänlaatua. Saadut hyödyt jaetaan tasa-arvoisesti miesten ja naisten kesken. Jotkut ruohonjuuritasoisen yhteisölliset talousyksiköt ovat perustaneet rahastoja tukemaan koulutusta tai terveydenhuoltoaan.

Luoteis-Nicaraguan Jinotegassa maattomat naiset päättivät päihittää köyhyyden järjestäytymällä ja opettelemalla kasvattamaan vihanneksia pihooillaan. El Charcon yhteisössä kolmekymmentä naista viljelee pihapuutarhaa saadakseen kasviksia lapsilleen. Naiset myyvät yli oman tarpeen jäävän sadon toreilla ostaakseen saaduilla tuloilla ruokaa ja muuta tarvitsemaansa. Naiset ovat pystyneet säästämään ja he ovat perustaneet rahaston toiminnan rahoittamiseksi ja hankkiakseen maata. Myös miesten kunnioitus naisia kohtaan on kasvanut.

Stadin yhteisvaluutta

Jukka Peltokoski, Niklas Toivakainen, Tero Toivanen, Ruby van der Wekken

Stadin Aikapankki tuo markkinataloudelle vaihtoehtoisen tavan palveluiden ja hyödykkeiden vaihtamiseen.

RYHMÄ HELSINKILÄISIÄ NAAPURUKSIA pohti maailman tilaa lokakuussa 2009 ja päätyi perustamaan Kumpulän vaihtoringin.¹⁰⁴ Sittemmin nimi muuttui Stadin Aikapankiksi ja jäsenmäärä kasvoi reilusta tusinasta noin kolmeen tuhanteen.¹⁰⁵ Kolmannes heistä on tehnyt vähintään yhden vaihtotapahtuman. Kaikkiaan on vaihdettu noin 22 000 tuntia työtä.

Maailmalta löytyy lukuisia aikapankkeja. Niissä ihmiset tai organisaatiot vaihtavat palveluja tai hyödykkeitä. Jokaisen aika ja tarpeet ovat yhtä arvokkaita, tunti mitä tahansa työtä on samanarvoista. Periaate poikkeaa vallitsevasta kapitalis-

tisestä markkinajärjestelmästä, jonka mukaan työt eroavat arvoltaan. Aikapankkeja kutsutaan usein itseapuvälineiksi, hyväntekeväisyydeksi tai vapaaehtoisuuden muodoksi. Ihmiset voivat kehittää taitojaan, vahvistaa yhteisöllisyyttään ja korostaa vaihdettavien hyödykkeiden ei-ammattillisuutta. Aikapankkeja ei yleensä määritellä "todelliseen talouteen" liittyväksi.

Onko aikapankkitoiminnalla mahdollisuuksia kehittyä vakavasti otettavaksi vallitsevan talouspoliittisen ajattelun muuttajaksi? Vastaus riippuu siitä millaisia tavoitteita, arvoja ja periaatteita ne pystyvät ilmaisemaan ja käytännössä toteuttamaan. Tähän liittyy myös yhteiskunnan kyky luoda muutokseen soveltuvaa poliittista ilmapiiriä ja käytännön tukirakenteita.

104 Bollier ja Helfrich (2015)

105 www.stadinaikapankki.wordpress.com/

Valuutan muuntaminen yhteisresurssiksi

Stadin Aikapankki on avoin ja keskustelevala foorumi. Ydinryhmä vastaa juoksevista asioista. Tärkeät päätökset tekee jäsenistö, tarvittaessa äänestämällä. Esimerkiksi päätökset nimenmuutoksesta ja oman valuutan kutsumisesta "toviksi" tehtiin jäsenäänestyksellä.

Kun suuri kosmetiikkayritys halusi liittyä Stadin Aikapankkiin, nähtiin aiheelliseksi määrittellä toimintaan soveltuvia palveluja ja toimijoita. Ensimmäisessä jäsentapaamisessa sovittiin arvot ja pääperiaatteet, joihin pohjautuu Stadin Aikapankin ABC. ABC määrittelee Aikapankin kulttuurisen muutoksen ja eettisen talouden alustaksi. Se auttaa jäsenten valinnassa, mutta jäsenhokkaiden sopivuus arvioidaan aina solidaarisuustalouden periaatteiden mukaisesti keskustelemalla.

Laajan keskustelun ja jäsenäänestyksen päätteeksi Stadin Aikapankki otti käyttöön sisäisen veron. Jäsenten ansaitsemista toveista siirtyy tietty prosenttiosuus jollekin Aikapankin eettisen ja ekologisen yhteistyökumppanin tilille. Sisäisen aikaveron ideana on vahvistaa Stadin Aikapankin ABC:n arvojen mukaisesti toimivaa tahoja tai organisaatiota hyvinvointivaltion verotuksen tapaan.

Tienatut tovit ja aikavero vahvistavat solidaarisuustalouden rakentumista ja edistävät commonseja eli yhteisresursseja tai -tekemistä. Aikavaluutta ei itsessään ole hyödyke, vaan commons, ja valuutan periaatteiden ja sääntöjen määrittely on Peter Linebaughin kehittäessä "commoning"-käsitteen ilmentymä. Stadin Aikapankin aikapisteet toimivat yhteistyöstä ja järjestöistä oppimisen pedagogisena työvälineenä. Yhteisen arvopohjan jakavat yksilöt ja eettisten markkinoiden toimijat tapaavat toisiaan ja luovat uusia vuorovaikutustapoja. Aikapankki mahdollistaa inhimillisten taitojen harjoittamisen jokapäiväisessä elämässä ilman markkinoiden väliintuloa.

Aikapankki toimii commoning-alustana. Siihen liittyväällä voi hankkia paikallisessa osuuskunnassa tuotettua ruokaa ja päästä osaksi yhteisöä ja sen voimavaroja. Toinen hyvä esimerkki commoningista on Aikapankista erkaantu-

nut Aika parantaa -verkosto, joka jakaa inhimillistä tukea ja välittämistä – mielen hyvinvointia¹⁰⁶.

Kansallisen politiikan haasteet

Suomen veroviranomaiset julkaisivat vuoden 2013 lopulla uuden verotusohjeistuksen, joka määritteli aikapankeissa vastikkeeksi saadun ammattimaisen työsuorituksen veronalaiseksi. Verotus määräytyisi kunkin palvelun markkinahinnan mukaan. Stadin Aikapankki kyseenalaisti päätöksen ja täsmensi lukuisissa julkisissa kirjoituksissa verottamisen romuttavan aikapankkitoiminnan pääperiaatteen työsuoritusten tasavertaisuudesta. Aikapankkitoiminnalle toivottiin verovapaata kautta, jonka aikana voitaisiin arvioida toiminnan ja aikaveron todellinen potentiaali Suomessa. Vuonna 2014 Stadin aikapankki lähestyi asiassa Helsingin kaupunkia.

Stadin Aikapankki haluaa säilyttää itsenäisen asemansa ihmisten vuorovaikutuksen välineenä, pitää kiinni eettisistä arvoistaan sekä turvata laillisen olemassaolonsa suomalaisessa yhteiskunnassa. Helsingin kaupunki voisi tunnustaa Stadin Aikapankin aikaverotuksen osaksi paikallista taloutta, mikä voisi johtaa kiinnostavaan yhteistyöhön. Siinä voitaisiin aloittaa monenlaisia itsenäisiä, luovia, commonseja tai palveluja tuottavia, molempien osapuolten tärkeiksi kokemia hankkeita. Tämä voisi avata uusia näkökulmia vallan jakautumiseen ja kansalaisten voimaannuttamiseen.

Aikapankki voi auttaa eettisiä yrittäjiä jakamaan yhteisiä resursseja, itsenäistymään vallitsevista markkinoista ja luomaan uudenlaista taloutta. Tällainen kehitys on Suomessakin toistaiseksi valitettavasti estetty jäykällä, ammattimaisen vaihdannan estävällä verotuksella. Kyseisen veropolitiikan ainoana tehtävänä vaikuttaa olevan aikapankkitoiminnan kasvun estäminen, jotta se ei pääse haastamaan yksityistä ja julkista sektoria, saati vallitsevaa kapitalistista järjestystä.

106 www.aikaparantaa.net

Kohti kestäväää talouspolitiikkaa

LISÄÄNTYVÄ ERIARVOISUUS on keskeinen kestävään talouden este. Rikkain prosentti väestöstä omistaa lähes puolet maailman varallisuudesta, köyhin puolikas prosentin.¹⁰⁷ Maailman talousfoorumi, OECD ja Kansainvälinen valuuttarahasto nostavat nekin eriarvoisuuden aikamme suureksi ongelmaksi ja tunnustavat, ettei talouden kasvu ole onnistunut vähentämään köyhyyttä toivotusti.¹⁰⁸

Kansallisessa politiikassa eriarvoisuutta tulee kitkeä progressiivisilla verojärjestelmillä, toimivilla tulonsiirroilla sekä terveys- ja sosiaalipalveluilla. Ihmisillä on oltava oikeus työhön ja elämiseen riittävään palkkaan. Yritysvoittojen osuuden kasvaminen palkkojen kustannuksella on yksi voimakkaimmista eriarvoisuutta lisänneistä ilmiöistä viime vuosikymmeninä.¹⁰⁹

Kestävää taloutta tulee edistää myös muokkaamalla kansainvälisiä kauppasopimuksia, suitsimalla veronkiertoa, estämällä pääomapakoa, lisäämällä yritysten vastuullisuutta, muuttamalla verotusta, hillitsemällä ilmastonmuutosta ja vakauttamalla rahoitusmarkkinoita.

Tärkeitä kestävään talouden rakentajia ovat myös eri puolilla maailmaa toteutetut paikalliset aloitteet, joista tämä raportti on kertonut. Intiassa gandhilainen perinne on tuottanut lukuisia ehdotuksia talouden ja yhteiskunnan uudistamiseksi. Yksi niistä on ekologinen demokratia eli harit swaraaj, joka liittyy Gandhin visioon mahdollisimman omavaraisista ja kansanvaltaisesti hallinnoiduista paikallis-

yhteisöistä ja niiden varaan rakennetuista taloussuhteista.¹¹⁰

Muutosta vaativat kansalaisliikkeet vievät eteenpäin uudenlaista taloutta. Espanjassa käynnistyi 15. toukokuuta 2011 Movimiento15 eli Indignados-liike ja New Yorkissa saman vuoden syyskuussa Occupy-liike. Liikkeet nostavat julkiseen keskusteluun talouspolitiikan vääristymiä sekä hallinnon ja talouden läheisiä kytköksiä.

Talouskriisin ravistelemissa Kreikassa yhteisötalous on kasvanut kansalliseksi liikkeeksi. Ongelmana Kreikassa, Brasiliassa ja monessa muussa maassa on se, ettei solidaarisuustalouden kokemuksia ja näkemyksiä saada välitettyä kansalliseen talouspolitiikkaan. Päätäjät näkevät solidaarisuustalouden usein vain lisäkeinona vähentää työttömyyttä ja mahdollisuutena ulkoistaa julkisia tehtäviä. Yhteiskuntien tulee kuitenkin tarjota kaikille asukkaalleen perustavat sosiaaliset palvelut. Esimerkiksi Kreikassa työttömiksi joutuneilla ihmisillä ei ole oikeutta julkisiin palveluihin ja siten esimerkiksi Ateenan seitsemällätoista solidaarisuusklinikkalla käy kuukausittain jopa 35 000 asiakasta.¹¹¹

Solidaarisuustalouden tavoitteena ei ole paikata yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuksia, vaan etsiä uudenlaisia tapoja toimia, tarjota vaihtoehtoja passiivisuuden, riippuvuuden ja kulutuksen kulttuurille sekä edistää eettisyyteen perustuvaa talouspolitiikkaa. Voitontavoittelun sijaan talouden ydinarvoja ovat yhteistyö, tasa-arvo ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus.

107 Kepa (2014), Davies et al. (2013), Oxfam (2014)

108 World Bank (2014) ja Dulani et al. (2013)

109 ILO (2014a), ILO (2014b), Piketty (2014), Trapp (2014)

110 Ks. Kothari (2014)

111 Huovinen (2015), Kumpuniemi (2015)

Lähteet

Acosta, Alberto (2010) El Buen Vivir en el camino del post-desarollo. Una lectura desde la Constitution de Montecristi. Friedrich Ebert Stiftung, Policy paper 9, 10/2010. http://library.fes.de/pdf-files/bueros/quito/07671.pdf. (19.5.2015)

Acosta, Alberto (2013) El Buen Vivir. Sumak Kawsay. Una oportunidad para imaginar otros mundos. Icaria Editorial, Barcelona.

Aguiar, Carlos (2012) Transitions towards post-extractive societies in Latin America. An answer to the EU Raw Materials Initiative. Comhlámh 2012. http://womin.org.za/images/the-alternatives/fighting-destructive-extractivism/C%20Aguiar%20-%20Post%20Extractive%20Societies%20in%20Latin%20America.pdf (21.5.2015)

ANGONET ja Kepa (2013) Corporate Social Responsibility Situation in Tanzania Mining Sector. A Case Study of Tanzanite Mining in Mirerani. http://www.angonet.org/. (4.5.2015)

Alaja, Antti (2011) Mikä ihmeen degrowth? Johdatus kasvukritiikin uuteen aaltoon. Kalevi Sorsa -säätio, Helsinki.

Alhojärvi, Tuomo, Sanna Ryyönen, Niklas Toivakainen ja Ruby van der Wekken (2015) Teoksessa Talouden uudet muodot, Mikko Jakonen ja Tiina Silvasti (toim.). Into Kustannus, Helsinki.

Alhojärvi, Tuomo ja Ruby van der Wekken (2013) Huomioita commons-ajattelusta ja solidaarisuustaloudesta kansainvälisen kehityspolitiikan kontekstissa. Kepan tilaama selvitys, julkaisematon.

Bardi, Ugo (2014) Extracted. How the Quest for Mineral Wealth Is Plundering the Planet. The Past, Present, and Future of Global Mineral Depletion. A report to the Club of Rome. Chelsea Green Publishing, White River Junction.

Bassey, Nnimmo (2014) Kiehuva ja köyhtyvä Afrikka. Raaka-aineteollisuuden aiheuttamat tuhot ja Afrikan ilmastokriisi. Suomen Rauhanpuolustajat ja Like, Helsinki.

Bergh, Jeroen C. J. M. van den (2010). Relax about GDP growth: Implications for climate and crisis policies. Journal of Cleaner Production, 18 (2010), 540–543.

Bergh, Jeroen C. J. M. van den (2011) Environment versus growth – A Criticism of “degrowth” and a plea for “a-growth”. Ecological Economics, vol. 70, issues 5, 15 March 2011, 881–890.

Bollier, David ja Silke Helfrich (2015) Patterns of Commoning. Off the Common Books, Amherst.

Bruun, Otto (2013) Vihreä talous ja kehityspolitiikka. Kepa tilaama selvitys, julkaisematon.

Buxton, Abbi (2012) MMSD+10: Reflecting on a decade of mining and sustainable development. Discussion paper. International Institute for Environment and Development (IIED), London. http://pubs.iied.org/pdfs/16041IIED.pdf (14.7.2015)

Carbon Tracker Initiative (2014) Unburnable Carbon – Are the world’s financial markets carrying a carbon bubble? http://www.carbontracker.org/wp-content/uploads/2014/09/Unburnable-Carbon-Full-rev2-1.pdf. (4.5.2015)

CIP, Centre for Public Integrity (2014) An analysis on the mining law and its tax law. Understanding the 2014 Mining legislation. Good Governance, Transparency and Integrity, 13/2014. http://www.cip.org.mz/cipdoc%5C344_spininformacao_2014_13_en.pdf (19.5.2015)

CIP, Centre for Public Integrity (2015) Fighting corruption in Mozambique’s extractive sector. Can Foreign Laws Work where Mozambique’s Laws Fail? Good Governance, Transparency and Integrity, 1/2015. http://www.cip.org.mz/cipdoc%5C349_spininformacao_2015_01_en%20%283%29.pdf (19.5.2015)

Costanza, Robert, Maureen Hart, Stephen Posner ja John Talberth (2009) Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress. The Pardee papers No. 4, January. Boston University, Boston. http://www.bu.edu/pardee/files/documents/PP-004-GDP.pdf. (19.5.2015)

Costanza, Robert et al. (2013) Luontoa ja yhteiskuntaa tukeva kestävä talous. Teoksessa Maailman tila 2013 – onko liian myöhäistä? Raportti kehityksestä kohti kestävää yhteiskuntaa. Gaudeamus, Helsinki.

Cruz, Antonio (2014a). El encuentro de los saberes en la construcción de la economía solidaria. Las incubadoras tecnológicas de cooperativas populares en Brasil. http://www.vocesenenfenix.com/content/el-encuentro-de-los-saberes-en-la-construcci%C3%B3n-de-la-econom%C3%ADa-solidaria-las-incubadoras-tecn (19.5.2015)

Cruz, Antonio (2014b) Haastattelu Helsingissä, Outi Hakkarainen ja Laura Kumpuniemi, 14.11. 2014.

Dacheaux, Eric & Daniel Goujon (2011) The solidarity economy: an alternative development strategy? International Social Science Journal, vol. 62, issue 203–204, March–June 2011, 205–215.

Davies, James, Rodrigo Lluberas ja Anthony Shorrocks (2013) Credit Suisse global wealth databook 2013. https://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file?fileID=1949208D-E59A-F2D9-6D0361266E44A2F8 (21.5.2015)

Dulani, Boniface, Robert Mattes ja Caroly Logan (2013) After a decade of growth in Africa, little change in poverty at the grassroots. Afrobarometer policy brief 1. http://afrobarometer.org/sites/default/files/publications/Briefing%20paper/ab_r5_policypaperno1.pdf (21.5.2015)

Economic and Social Council (2010) Policy options and actions for expediting progress in implementation: mining. Report of the Secretary-General. E/CN.17/2011/7. 16 December 2010. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.17/2011/7&Lang=E (21.9.2015)

EIA, US Energy Information Administration (2013) Annual Energy Outlook 2013 with projections to 2040. EIA, Washington. http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383%282013%29.pdf (19.5.2015)

Eskelinen, Teppo (2012) Kasvun Anatomia. Peruste 1/2012, 34–47. http://www.vasemmistifoorum.fi/wp-content/uploads/2012/11/eskelinen.pdf (19.5.2015)

Eskelinen, Teppo ja Ville-Pekka Sorsa (2011) Hyvä talous. Vasemmistifoorumii ja Like Kustannus, Helsinki.

Farah H., Ivonne ja Luciano Vasapollo (toim.) (2011) Vivir Bien: ¿Paradigma no capitalista? CIDES-UMSA, La Paz. http://www.clacso.org.ar/libreria_cm/archivos/pdf_268.pdf (19.5.2015)

Fioramonti, Lorenzo (2013) Gross Domestic Problem. Zed Books, London.

GRAP, Grupo de Reflexão e Apoio ao Processo (2012) Fórum Social Mundial. http://www.grap.org.br/ (4.5.2015).

Gudynas, Eduardo (2011) Tensiones, contradicciones y oportunidades de la dimensión ambiental del Buen Vivir. Teoksessa Vivir Bien: ¿Paradigma no capitalista?, Ivonne Farah H. ja Luciano Vasapollo (toim.), 231–246. CIDES-UMSA, La Paz. http://www.clacso.org.ar/libreria_cm/archivos/pdf_268.pdf (19.5.2015)

Gudynas, Eduardo (2013) El malestar moderno con el Buen Vivir: Reacciones y resistencias frente a una alternativa al desarrollo. Ecuador Debate 88, April 2013, 183–205. http://repositorio.flacsoandes.edu.ec/bitstream/10469/5411/1/RFLACSO-ED88-11-Gudynas.pdf (19.5.2015)

Hakkarainen, Outi (2013) Suomen sosiaalifoorumii: Puntarissa vihreä talous. Kepan jäsenblogi, 23.4.2013. http://kepa.fi/jasensivut/jasenblogi/12719. (4.5.2015)

Hakkarainen, Outi, Jaana Airaksinen ja Tove Selin (toim.) (2005) Talous ja demokratia. Ratkaisuja Suomesta ja muualta maailmasta. Like Kustannus, Helsinki.

Heede, Richard (2013) Tracing anthropogenic carbon dioxide and methane emissions to fossil fuel and cement producers, 1854–2010. Climate Change 122, 229–241. http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10584-013-0986-y (19.5.2015)

Hoffrén, Jukka (2011) Todellisen hyvinvoinnin seurantavälineen kehittäminen. Teoksessa Onnellisuustalous, Ville Ylikarhi (toim.), 15–55. Vihreä sivistysliitto, Helsinki.

Hoffrén, Jukka ja Heikki Tulokas (2008) Taloustilastojen relevanssi ja luotettavuus herättävät keskustelua. Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2008, 353–358. http://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak32008/kak32008hoffren.pdf (19.5.2015)

Huovinen, Arto (2015) Työtön putoaa Kreikassa ulos myös julkisesta terveydenhoidosta. Kansan uutiset verkkolehti, 15.2.2015. http://www.kansanutiset.fi/uutiset/ulkomaat/3325966/tyoton-putoaa-kreikasa-ulos-myos-julkisesta-terveydenhoidosta. (4.5.2015)

ILO, International Organization of Labour (2014a) World of work 2014: Developing with jobs. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_243961.pdf (21.5.2015)

ILO, International Organization of Labour (2014b) World social protection report 2014–15. Building economic recovery, inclusive development and social justice. http://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_245201.pdf (21.5.2015)

IPCC, Intergovernmental Panel on Climate Change (2014) Summary for Policymakers. Teoksessa Climate Change 2014, Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press, Cambridge ja New York.

Isomäki,Risto (2008) 34 tapaa estää maapallon ylikuumeneminen. Tammi, Helsinki.

Isomäki, Risto (2011) Öljypalmukysymys. Into Kustannus, Helsinki.

Isomäki, Risto (2015a) Aurinkosähkö voi työllistää satoja miljoonia ihmisiä. Helsingin sanomat 22.4.2015. http://www.hs.fi/tiede/a1429668278992 (14.7.2015)

Isomäki, Risto (2015b) Maapallon energiajärjestelmä voi mennä uusiksi vuosikymmenessä. Helsingin sanomat 5.8.2015. http://www.hs.fi/ilta/05082015/a1305975261968?jako=4c59aa504b-395b08a43bb-d07b352f713&ref=og-uri (18.8.2015)

Jackson, Tim (2009) Prosperity Without Growth. Economics for a Finite Planet. Earthscan, London.

Johansson, Peik (2015) Shellin miljoonakorvausten syyt. Kansan uutiset, 171.2015. http://www.kansanutiset.fi/uutiset/ulkomaat/331115/shellin-miljoonakorvausten-syyt (19.5.2015)

Joutsenvirta, Maria, Timo Järvensivu ja Paavo Järvensivu (2011) Epilogi: Hyvinvointia lisäävä liiketoiminta kasvuttomassa yhteiskunnassa. Teoksessa Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa, Maria Joutsenvirta et al. Gaudeamus, Helsinki.

Karanja, Nancy ja Mary Njenga (2011) Maataloutta kaupungeissa. Teoksessa Maailman tila 2011. Kuinka maailma ruokitaan. Gaudeamus, Helsinki.

Kepa (2012) Kaapattu maa – Globaalin maanostoryntäyksen voittajat ja häviäjät. Kepan ajankohtaiskatsaus 9. https://www.kepa.fi/julkaisut/julkaisusarjat/12032. (4.5.2015)

Kepa (2014) Äärimmäinen köyhyys ja äärimmäinen rikkaus. Kuinka globaali eriarvoisuus ratkaistaan kestäväen talouden politiikalla. Kepan ajankohtaiskatsaus 16. https://www.kepa.fi/julkaisut/julkaisusarjat/15460. (4.5.2015)

Korkman, Sixten (2012) Talous ja utopia. Docendo, Jyväskylä.

Kothari, Ashish (2013) India 2100: Towards Radical Ecological Democracy. Futures, 56/2014, 16.10.2013. 62–72. http://www.academia.edu/6315792/India_2100_Towards_Radical_Ecological_Democracy. (4.5.2015)

KPMG (2012) Mining in Africa towards 2012. https://www.kpmg.com/Africa/en/IssuesAndInsights/Articles-Publications/Documents/Mining%20in%20Africa%20towards%202020.pdf. (5.5.2015)

Kumpuniemi, Laura (2015) Solidarity Economy – towards socially sustainable economy and development. International Solidarity Work report 2015. http://sange.fi/kvsolidaarisuustyö-wp-content/uploads/Solidarity-economy-and-sustainable-development.pdf. (5.5.2015)

Käkönen, Mira ja Anu Lounela (2011) Ristiriidattomuuden illuusio: Vihertyvää kehitystä talouden ehdoilla? Teoksessa Kehitysapukeisarin vaatekaapilla, Juhani Koponen ja Tiina Kontinen (toim.). Into Kustannus, Helsinki.

Latouche, Serge (2009) Farewell to Growth. Polity Press, Cambridge.

Martínez-Alier, Joan (2009) Socially sustainable economic de-growth. Development and Change 40 (6), 1099–1119.

Martínez-Alier, Joan, Unai Pascual, Franck-Dominique Vivien ja Edwin Zacca (2010) Sustainable de-growth: Mapping the context, criticisms and future prospects of an emergent paradigm. Ecological Economics 69, 1741–1747.

McGlade, Christophe ja Paul Ekins (2015) The geographical distribution of fossil fuels unused when limiting global warming to 2 °C. Nature 517, 8 January 2015, 187–190.

Murphy, T. W. Jr. (2013) Energiavaihtoehdot fossiilisten polttoaineiden jälkeen. Teoksessa Maailman tila 2013. Onko liian myöhäistä?, 138–149. Gaudeamus, Helsinki.

NDP Steering Committee and Secretariat (2013) Happiness: Towards a New Development Paradigm. Report of the Kingdom of Bhutan. Royal Government of Bhutan. https://www.uni-marburg.de/fb21/1-on/veranstaltungen/dateien/happinessreport.pdf (19.5.2015)

Nhancale, Camilo (2014) Civil Society Engagement with EITI in Mozambique: Challenges and Opportunities. Paper published at the internet.

Nhancale, Camilo ja Manjate, Cláudia (2012) EITI, Extractive Industries Transparency Initiative in Mozambique – What the Citizen Should Know. Kuwuka JDA, Maputo. http://www.kuwukajda-moz.org/documentos/BROCHURE-EITI-KUWUKA.pdf (19.5.2015)

Nierenberg, Danielle (2013) Ruokaa ja ratkaisuja maataloudesta. Teoksessa Maailman tila 2013. Onko liian myöhäistä?, 150–159. Gaudeamus, Helsinki.

Nissinen, Jouni (2015) Post 2015: Se on siinä! Kepan kehitystä ja politiikkaa -blogi, 7.8.2015. http://www.kepa.fi/teemat/kehitysta-ja-politiikkaa-blogi/16625 (10.8.2015)

Nordberg-Hodge, Helena (1991) Ancient Futures: Lessons from Ladakh for a Globalizing World. Sierra Club Books, San Francisco.

Oxfam (2014) Food, Fossil Fuels and Filthy Finance. Oxfam Briefing paper 191. https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp191-fossil-fuels-finance-climate-change-171014-en.pdf. (19.5.2015)

Partanen, Rauli, Harri Paloheimo ja Heikki Waris (2013) Suomi öljyn jälkeen. Into Kustannus, Helsinki.

Patomäki, Heikki (2014) Suomen talouspolitiikan tulevaisuus. Teoriasta käytäntöön. Into Kustannus, Helsinki.

Piketty, Thomas (2014) Capital in the Twenty-First Century. Harvard University Press, Cambridge.

Poirier, Yvon (2014) Social Solidarity Economy and related Concepts. Origins and Definitions: An International Perspective. http://base.socioeco.org/docs/solidarity_economy_and_other_concepts-poirier-july-2014.pdf. (4.5.2015)

Ranta, Eija (2011) Bolivialainen kehityskritiikki: Hyvä Elämä! Teoksessa Kehitysapukeisarin vaatekaapilla, Juhani Koponen ja Tiina Kontinen (toim.), 141–150. Like Kustannus, Helsinki.

Ranta, Eija (2013) Hyvän elämän puolesta! Alkuperäiskansojen poliittinen nousu ja valtion dekolonisaatio Boliviassa. Teoksessa Pirjo Kirstiina Virtanen, Lea Kantonen ja Irja Seurujärvi-Kari (toim.), Alkuperäiskansat tämän päivän maailmassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ranta, Eija (2014) In the Name of Vivir Bien. Indigeneity, State Formation, and Politics in Evo Morales’ Bolivia. Ujigrafia, Helsinki.

Ruska, Maija, Tiina Koljonen, Göran Koreneff ja Antti Lehtilä (2012) Fossiiliset polttoainevarat ja -markkinat. VTT Technology 28. VTT Technical Research Centre of Finland, Espoo http://www.vtt.fi/inf/pdf/technology/2012/T28.pdf (19.5.2015)

Schmelzer, Matthias ja Alexis Passadakis (2010) Degrowth - 12 lines of flight for a just economy beyond growth. https://postwachstum.files.wordpress.com/2010/10/justde-growth_12_lines_of_flight1.pdf (19.5.2015)

Sibaud, Philippe (2012) Opening Pandora’s Box: The New Wave of Land Grabbing by the Extractive Industries and the Devastating Impact on Earth. The Gaia Foundation, London. http://www.gaiafoundation.org/sites/default/files/documents/Pandorasboxlowres.pdf (21.5.2015)

Steffen, Will et al. (2015) Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. Science, vol. 347 no. 6223, 13 February 2015.

Stoddart et al. (2012) Principles for the Green Economy. A collection of principles for the green economy in the context of sustainable development and poverty eradication. Stakeholder Forum. http://www.stakeholderforum.org/fileadmin/files/Principles%20FINAL%20LAYOUT.pdf (19.5.2015)

Särkelä, Riitta, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen ja Eija Ahola (2014) Hyvinvointitalous. Soste, Helsinki.

Transparency International (2013) Ensuring mineral wealth is owned by the people – EITI in Mozambique. 30 May 2013. http://www.transparency.org/news/feature/ensuring_mineral_wealth_is_owned_by_the_people_eiti_in_mozambique (19.5.2015)

Trapp, Katharine (2014) Measuring the labour share of developing countries: challenges, solutions and trends. Paper Prepared for the IARIW 33rd General Conference at Rotterdam, the Netherlands, August 24–30, 2014. http://www.iariv.org/papers/2014/TrappPaper.pdf (20.5.2015)

Toivanen, Tero (2009) Vertaistaloutta rakentamaan - lähtökohtia commons-perustaiseen yhteiskuntaan. Web-publication Revalvaatio. http://www.revalvaatio.org/wp/vertaistaloutta-rakentamaan-lahtokohtia-commons-perustaiseen-yhteiskuntaan/ (19.5.2015)

Toivanen, Tero ja Juhana Venäläinen (2015) Yhteisvarauden uusi aika. Teoksessa Talouden uudet muodot, Mikko Jakonen ja Tiina Silvasti (toim.). Into Kustannus, Helsinki.

Turunen, Elna ja Marko Ulvila (2010) Kasvua purkamalla tasapainoiseen ilmastoon. Teoksessa Kenen ilmasto?, Outi Hakkarainen ja Mira Käkönen (toim.), 179–187. Vasemmistifoorumii ja Like Kustannus, Helsinki.

Turunen, Elna ja Kristoffer Wilén (2012) Luonto markkinoilla – eiisen syyt ja tämän päivän seuraukset. Peruste 1/2012, 14–25. http://www.vasemmistifoorumii.fi/wp-content/uploads/2012/11/luontomarkkinoilla.pdf (19.5.2015)

Ulkoasiainministeriö (2012). Suomen kehityspoliittinen toimenpideohjelma 2012. Ulkoasiainministeriö, Helsinki. http://forin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=241944 (1.7.2015)

Ulvila, Marko ja Jarna Pasanen (2010) Vihreä uusjako. Fossiilikapitalismista vapauteen. Vasemmistifoorumii ja Like Kustannus, Helsinki.

UNEP, United Nations Environment Programme (2011a) Decoupling natural resource use and environmental impacts from economic growth. A Report of the Working Group on Decoupling to the International Resource Panel.

UNEP, United Nations Environment Programme (2011b) Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. UNEP, Nairobi. http://www.unep.org/greeneconomy/Portals/88/documents/ger/ger_final_dec_2011/Green%20EconomyReport_Final_Dec2011.pdf (19.5.2015)

UNEP, United Nations Environment Programme (2011c) Environmental Assessment of Ogoniland. UNEP, Nairobi. http://postconflict.unep.ch/publications/OEA/UNEP_OEA.pdf (19.5.2015)

Utting, Peter, Nadine van Dijk ja Marie-Adélaïde Mathei (2014) Social and Solidarity Economy. Is There a New Economy in the Making? Occasional Paper 10, August 2014. Potential and Limits of Social and Solidarity Economy. UNRISD, Geneva.

Victor, Peter A. (2008) Managing Without Growth. Slower by Design, Not Disaster. Edward Edgar Publishing Limited, Cheltenham.

Victor, Peter A. (2012) Growth, degrowth and climate change: A scenario analysis. Ecological Economics 84, 206–212.

Wegerif, Marc (2014) Exploring Sustainable Urban Food Provisioning: The Case of Eggs in Dar es Salaam. Sustainability 6/2014, 3747–3779. http://www.mdpi.com/2071-1050/6/6/3747 (19.5.2015)

Yousef, Ahmad (2014) Alustus ”Rojava experience of the social economy: reality and prospects” seminaarissa ”Reclaiming sustainability – alternative development through solidarity economy” Helsingissä, 17.11.2014.

World Bank (2014) The state of the poor: where are the poor and where are the poorest? http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/State_of_the_poor_paper_April17.pdf (20.5.2015)

WoMin, African Women Unite Against Destructive Resource Extraction (2013) Women, Gender and Extractivism in Africa. A collection on papers. http://www.womin.org.za/images/papers/%28Full%20collection%29%20Women,%20gender%20and%20extractivism%20in%20Africa.pdf. (5.5.2015).

WWF (2012) Living Planet Report 2012. Biodiversity, biocapacity and better choices WWF International, Gland. http://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/1_lpr_2012_online_full_size_single_pages_final_120516.pdf (14.7)

OIKEUDENMUKAISEN
MAAILMAN PUOLESTA

Elimäenkatu 25–27
00260 Helsinki, Finland
+358 9 584 233
info@kepa.fi
kepa.fi